

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)

«___» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за бакалаврською програмою «Податкова та митна справа»

на тему: **«Податки як основа формування місцевих бюджетів»**

Виконавець:

студент 42 групи ФФБС

Златов Андрій Любомирович _____

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Кир'язова Тетяна Олександрівна _____

/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ	5
1.1. Економічна сутність податків, їх ознаки та функції	5
1.2. Класифікація податків та принципи формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень	11
1.3. Основні засади та особливості встановлення місцевих податків і зборів в Україні	17
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	24
2.1. Моніторинг податкових надходжень місцевих бюджетів України	24
2.2. Фіскальна ефективність місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів	32
2.3. Вплив податкових надходжень на формування бюджету Одеської міської територіальної громади	40
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	45
3.1. Зарубіжний досвід формування податкових надходжень місцевих бюджетів та його імплементація у вітчизняну практику	45
3.2. Шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів України за рахунок податкових надходжень	52
ВИСНОВКИ	60
Список використаних джерел	63
Додатки	69

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті сьогоденного соціально-економічного розвитку України ключовим питанням постає фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Для стабільного розвитку територіальних громад, покращення якості публічних послуг та забезпечення потреб громадян необхідне результативне функціонування місцевих бюджетів. Податкові надходження відіграють визначальну роль у формуванні фінансової бази на місцевому рівні.

Податки є не лише основним джерелом доходів місцевих бюджетів, а й важливим інструментом регулювання економічних процесів на місцях. Вони визначають можливості органів місцевої влади щодо реалізації власних повноважень, забезпечення соціальної інфраструктури, підтримки малого і середнього бізнесу, а також стимулювання інвестиційної активності на територіях.

З урахуванням процесів децентралізації влади в Україні, роль податкових надходжень до місцевих бюджетів значно зростає. Зазнала суттєвих змін і система місцевого оподаткування. Однак, не дивлячись на позитивні тенденції щодо розвитку місцевого самоврядування, рівень їх фінансової автономії залишається невисоким, про що свідчить значна частка трансфертів в доходах місцевих бюджетах та недостатній рівень місцевих податків і зборів. Зазначені питання обумовлюють актуальність обраної теми.

Метою дослідження є виявлення ролі податків у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів, аналіз основних податкових надходжень, що акумулюються на місцевому рівні, та обґрунтування шляхів збільшення податкових доходів місцевих бюджетів.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні *завдання*:

- розкрити економічну сутність податків, їх ознаки та функції;
- визначити класифікацію податків та принципи формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень;
- основні засади та особливості встановлення місцевих податків і зборів в Україні;
- проаналізувати податкові надходження місцевих бюджетів України;

- визначити фінансову ефективність місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів;
- виявити вплив податкових надходжень на формування бюджету Одеської міської територіальної громади;
- дослідити зарубіжний досвід формування податкових надходжень місцевих бюджетів;
- обґрунтувати шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів України за рахунок податкових надходжень.

Об'єктом дослідження є процес формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень.

Предметом дослідження є економічні відносини між державою, фізичними та юридичними особами з приводу сплати податків, що формують місцеві бюджети в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувалися наступні методи: спостереження, економічного та статистичного аналізу, метод обробки показників у динаміці, синтезу, порівняння, групування даних, узагальнення, графічний метод.

Інформаційна база дослідження. Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України, рішення міської Ради Одеської міської територіальної громади, дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, сайту Одеської міської територіальної громади, підручники, навчальні посібники, праці вітчизняних та зарубіжних науковців, Інтернет-ресурси, які узагальнюють інформацію щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень.

Публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи викладені в науковій праці «Місцеві податки і збори у формуванні доходів місцевих бюджетів».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи викладено на 72 сторінках, що містить 18 рисунка, 16 таблиць, 6 додатків на 4 сторінках. Список використаних джерел налічує 50 найменувань на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ

1.1. Економічна сутність податків, їх ознаки та функції

Податки представляють собою важливу фінансову категорію, що має величезний вплив на всі економічні процеси та явища. Податки є невід'ємною і обов'язковою складовою економічної системи будь-якої країни, незалежно від її економічної моделі та політичних установ. Відсутність податків паралізує фінансову систему держави та робить її недієздатною, позбавленою сенсу.

Історичний розвиток суспільства свідчить, що на різних етапах його розвитку вводилися різноманітні податки, такі як податки на землю, майно, доходи, спадщину, додану вартість та інші. Податки виникли разом із формуванням держави та поділом суспільства на різні соціальні групи. Вони є одним з основних методів мобілізації державних доходів, виступають основним джерелом наповнення державного бюджету, що забезпечує фінансування різноманітних суспільних послуг та програм. Водночас податки є важливим інструментом регулювання економічних процесів і стимулювання певних видів діяльності.

Головна економічна сутність податків полягає у перерозподілі частини створеного в країні валового внутрішнього продукту (ВВП) на користь держави. Сплачуючи податки, громадяни та підприємства передають державі частину своїх доходів, які потім використовуються для фінансування державних витрат. Це дозволяє забезпечувати суспільні блага, такі як освіта, охорона здоров'я, оборона, інфраструктура та соціальний захист.

Крім того, податки є потужним інструментом регулювання економічних процесів. Держава може стимулювати або стримувати певні види економічної діяльності, встановлюючи відповідні ставки оподаткування. Наприклад, зниження податків на інвестиції може сприяти залученню додаткового капіталу в економіку, тоді як підвищення податків на шкідливі для здоров'я та навколишнього середовища товари може обмежити їх споживання.

Водночас система оподаткування повинна бути збалансованою та враховувати інтереси різних верств населення та секторів економіки. Надмірне податкове навантаження може негативно позначитися на економічному зростанні та інвестиційній привабливості країни, тоді як недостатні податкові надходження можуть призвести до бюджетного дефіциту та обмеження державних видатків.

Враховуючи зазначене, економічна сутність податків полягає у забезпеченні фінансування державних функцій, регулюванні економічних процесів та розподілі суспільних благ. Ефективна та справедлива система оподаткування є запорукою стабільного економічного розвитку та добробуту суспільства.

Податкове законодавство України складається з таких нормативно-правових актів: Конституція України, Податковий Кодекс України, Митний кодекс, інші законодавчі акти з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України (законами з питань митної справи), чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ВРУ) і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правові акти, прийняті на підставі та на виконання Податкового кодексу та законів з питань митної справи; рішення Верховної Ради АРК, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими Кодексом.¹

Податковий Кодекс, регулює відносини, пов'язані зі сплатою податків і зборів, визначає перелік податків та зборів, що справляються в Україні, порядок їх адміністрування, права та обов'язки платників, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Сучасна література про податки пропонує багато визначень цієї фінансової категорії. Проте у всіх них зазначається, що податок є обов'язковим платежем. Такі платежі, які не є обов'язковими для платників, не вважаються податками. Податки надходять лише до бюджету. До податків не належать будь-які добровільні виплати, внески, відрахування.

Відповідно до ст. 6 Податкового кодексу:

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n140>

Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу.

Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій.

Сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому цим Кодексом порядку, становить податкову систему України.

Основними характерними ознаками податку є такі:

- 1) Безеквівалентність платежів до бюджету. Податок сплачується безумовно. Оскільки його сплата призначена для задоволення суспільних потреб, відокремлених від індивідуальних потреб конкретного платника, то він є індивідуально безумовним. Сплата податку платником не призводить до зобов'язання держави надавати будь-які послуги на користь цього платника. Платник податків не завжди отримує суспільні блага в обсязі, що відповідає сумі сплачених ним податків. За певних обставин він може взагалі не отримати жодної прямої вигоди від їх сплати. Держава не бере на себе зобов'язань надавати кожному платнику певний еквівалент, що дорівнює його платежу.
- 2) Податок має односторонній характер встановлення. Повернення податку можливе лише у випадку переплати або за умови, що законодавство передбачає певні пільги для конкретного податку. Також це може бути відшкодування податку на додану вартість.
- 3) Грошова форма сплати податків до бюджету.
- 4) Податок сплачується лише до бюджету, а не до будь-яких інших централізованих або децентралізованих грошових фондів на відміну від інших обов'язкових платежів. Податки формують бюджети всіх рівнів.

- 5) Нецільовий характер надходжень – податки не мають цільового призначення. Сплачуючи податок, платник не оплачує щось конкретне, гроші надходять до єдиного фонду, звідки за розписом (бюджетом) направляються на певні витрати загального характеру.
- 6) Примусовий характер. Сплата податків не залежить від волі чи згоди платника. У разі ухилення від цього обов'язку передбачено фінансові санкції, а також можливість адміністративної або кримінальної відповідальності.
- 7) Регулярність сплати. Якщо є податкові зобов'язання, платник податку сплачує його до бюджету постійно і на регулярній основі. Строки сплати податків встановлюються законодавством.
- 8) Податок - це не лише правова, а й економічна категорія, оскільки він є засобом перерозподілу національного доходу. В момент сплати податку відбувається перехід частини коштів окремих платників у власність держави.

Економічна сутність податків невичерпна та глибока, вона пронизує кожен аспект фінансової та соціально-економічної системи сучасного світу. Податки є не лише засобом збору коштів для державного бюджету, вони виконують низку ключових функцій, які визначають спосіб функціонування економіки та розподіл ресурсів у суспільстві. Більшість сучасних вчених-економістів виокремлюють дві основні функції – фіскальну та регулюючу. А щодо наявності інших функцій, думки фахівців відрізняються (рис. 1.1).

Фіскальна функція. За допомогою фіскальної функції реалізується головне призначення податків: формування й мобілізації фінансових ресурсів держави, а також акумулювання в бюджет коштів для виконання загальнодержавних і цільових державних програм. Ця функція є основною для системи оподаткування. Усі інші функції оподаткування можна назвати похідними від фіскальної. З чисто фіскальними цілями податки можуть переслідувати й інші цілі, наприклад, економічні чи соціальні. Слово «фіск» походить від латинського «fiscus» що буквально означає корзина. Саме тому фіскальна функція є фундаментальною та спрямована на забезпечення наповнення бюджету як головного призначення податків. Виходячи з цієї функції, держава має отримувати не просто достатній

обсяг надходжень, а й гарантовано надійні кошти. Податкові надходження повинні характеризуватися постійністю та стабільністю. Постійність передбачає, що податки надходять до бюджету не як одноразові платежі з невизначеними термінами, а рівномірно розподіляються протягом бюджетного року та сплачуються у чітко встановлені строки.

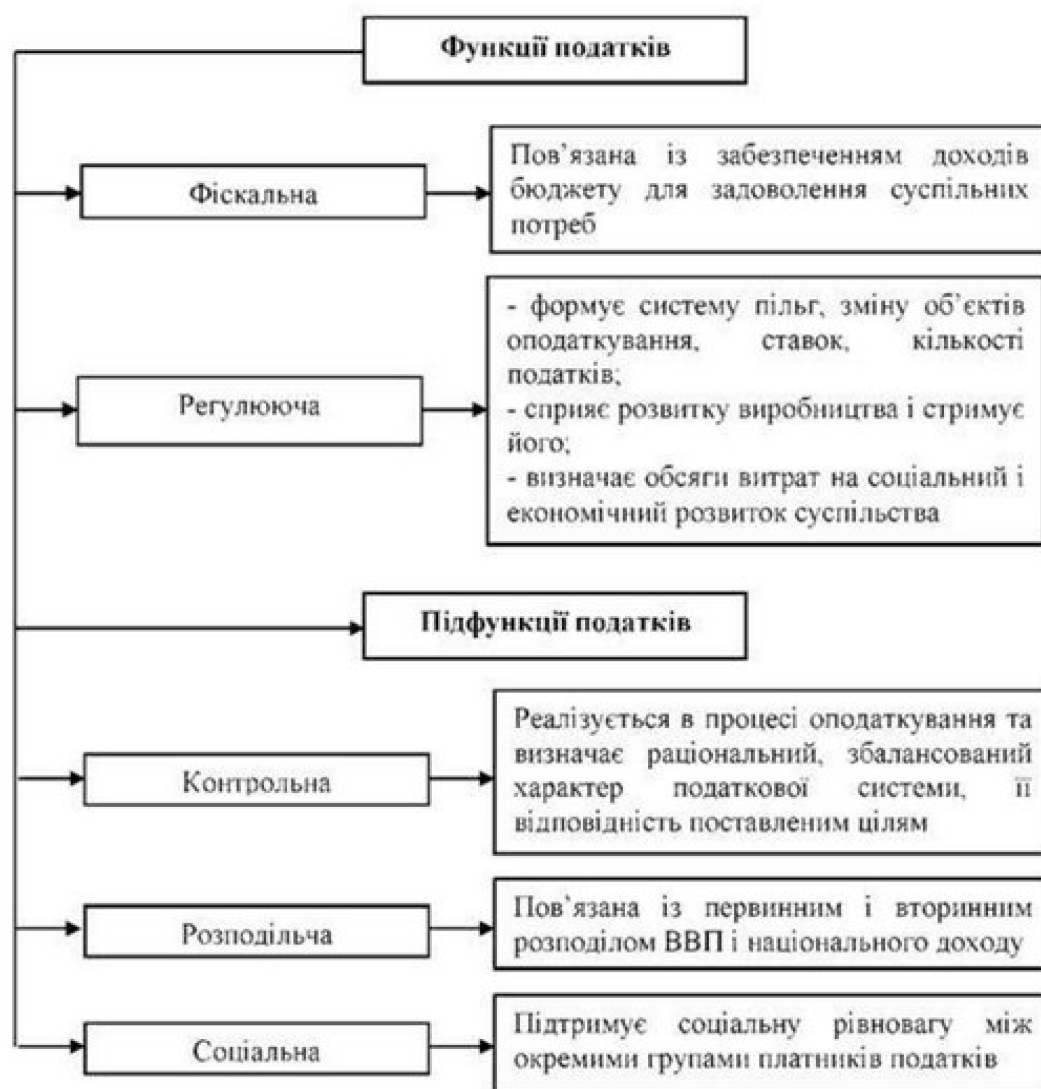

Рис. 1.1. Функції податків

Регулююча функція, яка включає не лише фіскальний аспект, але і вплив на соціальні процеси, має різні варіації, і їхню роль не завжди однозначно оцінюють. Регулююча функція може бути стимулююча або стримуюча.

Стимулюючий аспект цієї функції спрямований на підтримку розвитку економічних явищ і реалізується через систему податкових пільг і звільнень. Українська система оподаткування надає різноманітні пільги для малих

підприємств, підприємств інвалідів, сільськогосподарських виробників, організацій, що вкладають кошти у виробництво та благодійну діяльність і т.д.

З іншого боку, дестимулююча (стримуюча) підфункція навпаки передбачає створення перешкод для розвитку небажаних економічних процесів шляхом встановлення підвищеного податкового навантаження. Це може виявлятися у запровадженні вищих ставок податків (наприклад, для казино), податку на вивіз капіталу, підвищених митних зборів, податку на розкіш тощо. Такий механізм реалізує протекціоністську економічну політику держави.

Контрольна функція податків забезпечує державний нагляд за фінансово-господарською діяльністю організацій та громадян, а також моніторинг джерел доходів і витрат. Аналізуючи обсяги податкових надходжень, можна встановити, наскільки доходи відповідають потребам держави у фінансових ресурсах. Ця функція також дає змогу оцінювати дієвість податкової системи, здійснювати контроль за різними видами діяльності та фінансовими потоками, а також визначати необхідність корегування податкової системи та бюджетної політики.

Соціальна (розподільна) функція податків забезпечує перерозподіл суспільних доходів між різними верствами населення. Вона реалізується через коригування співвідношення доходів окремих соціальних груп, що спрямоване на зменшення нерівності між ними. По суті, це механізм перенаправлення фінансових ресурсів на користь менш захищених і вразливих категорій громадян за рахунок збільшення податкового навантаження на більш заможних платників податків. В результаті відбувається перерозподіл частини доходу одних на інших. Прикладом реалізації цієї функції є акцизи, які часто ставляться на товари розкоші і інструменти прогресивного оподаткування. У деяких соціально орієнтованих країнах, таких як Швеція, Норвегія і Швейцарія, податки розглядаються як спосіб забезпечення стабільності шляхом плати високоприбуткової частини населення на користь менш заможних.

Податки є важливим інструментом економічного регулювання. Вони забезпечують державу необхідними фінансовими ресурсами та слугують засобом реалізації її функцій. Податки мають економічний, правовий і соціальний характер.

З правової точки зору, податки встановлюються законодавчо, є обов'язковими для всіх суб'єктів господарської діяльності, громадян, а також іноземців, які отримують доходи на території держави. Для контролю за дотриманням податкового законодавства створюється податкову службу - спеціальний виконавчий орган.

1.2. Класифікація податків та принципи формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень

Головну роль у забезпеченні виконання державними функціями щодо регулювання економічних процесів відводиться податкам. Кожен вид податків має свої особливості та функціональне призначення, і займає конкретне місце у системі оподаткування. Система оподаткування будь-якої держави передбачає різні види податків, які класифікуються за певними ознаками. Така класифікація є необхідною для кращого розуміння механізму їх функціонування, забезпечення ефективного адміністрування, а також аналізу податкової політики.

Роль кожного податку визначається його стосунком до визначеної групи згідно існуючої класифікації податків. Формулювання податків за різними критеріями дозволяє глибше зрозуміти їх природу та призначення, вдосконалити їх застосування в державній податковій стратегії та визначити, як саме вони впливають на суспільний та економічний розвиток. Систематизація податків здійснюється на основі встановлених параметрів, ознак та певних критеріїв, причому одним з найважливіших є своєчасність та повнота сплати податків до різних рівнів бюджету. Розглянемо основні критерії класифікації податків.

Ознаки класифікації податків схематично наведено на рис. 1.2.

1. За формою оподаткування (або за засобом стягнення) податки поділяються на дві групи: прямі та непрямі.

- Прямі податки (прибутково-майнові) стягуються безпосередньо з доходів, прибутку або майна платників та сплачуються напряму до бюджету. Сума таких

податків прямо залежить від розмірів об'єкта оподаткування, який може бути доходом або майном.

Прямі податки далі розподіляються на дві категорії:

- а) особисті - стягуються з платника відповідно до розміру отриманого ним доходу чи прибутку, беручи до уваги його фінансові можливості;
- б) реальні, або майнові (в перекладі з англійського «real» - майно) - нараховуються на об'єкти майна, виходячи не з фактичного, а з потенційного середнього доходу.

Рис. 1.2. Класифікація податків

- Непрямі (на споживання) – включаються в ціну товарів і послуг, тобто сплачуються платниками опосередковано через цінові механізми, що відбувається за рахунок цінових націнок. Визначаються непрямі податки розміром споживання і сплачуються споживачами, але перераховуються до бюджету продавцями. Тобто сума податку не зменшує вартість об'єкта оподаткування, але підвищує вартість

товару для кінцевого споживача. До цієї категорії входять такі податкові платежі як податок на додану вартість (ПДВ), акцизні податки та митні платежі.

2. В залежності від рівня державних структур, які встановлюють податки, або за компетенцією органу влади, податки поділяються на загальнодержавні та місцеві.

- Загальнодержавні – це податки і збори, які встановлюються центральною владою (Верховною Радою України), вводяться в дію винятково законами. Їх стягнення здійснюється за єдиним и ставками і на всій території держави незалежно від рівня бюджету, до якого вони зараховуються.

- Місцеві – це податки і збори, перелік яких, їх граничні розміри та види встановлює Верховна Рада України. Але конкретні види для кожної території, їхні ставки і порядок сплати встановлюються місцевими органами влади (у відповідності до встановленого переліку і граничних розмірів). Місцеві податки і збори надходять до місцевих бюджетів, наприклад, податок на нерухоме майно, туристичний збір, єдиний податок.

3. За суб'єктом оподаткування (за платниками) податки і збори поділяються таким чином:

- податки з юридичних осіб (податок на прибуток та ін.);
- податки з фізичних осіб (податок на доходи фізичних осіб, та ін.);
- змішані - коли платниками можуть бути і юридичні, і фізичні особи (податок на додану вартість, податок на землю та ін.).

4. За економічною природою (економічним змістом) об'єкта оподаткування:

- прибуткові податки - утримуються із загального доходу (прибутку) фізичних та юридичних осіб, де безпосереднім джерелом виступає заробітна плата громадян, їхні доходи та прибуток підприємств;

- податки на споживання - стягуються не в момент одержання доходів, а під час їх використання (у вигляді непрямих податків);

- майнові податки - застосовуються щодо рухомого або нерухомого майна (підлягають регулярній сплаті протягом усього періоду володіння майном).

5. За способом зарахування податкових надходжень. У відповідності до бюджетного законодавства і бюджетної системи України податкові доходи зараховуються до бюджетів різних рівнів, на підставі чого вони поділяються на закріплені та регулюючі:

- Закріплені податки закріплюються за конкретним бюджетом безпосередньо надходять до бюджету певного рівня. Серед закріплених виділяють податки, що надходять до Державного, або до місцевих бюджетів.

- Регулюючі (різнорівневі) податки одночасно можуть надходити до бюджетів різних рівнів у встановлених законодавством пропорціях. Суми відрахувань по таких податках зараховуються як до Державного бюджету, так і до бюджетів інших рівнів. Суми цих відрахувань можна регулювати за необхідністю і визначаються вони при затвердженні кожного бюджету щорічно.

6. За періодичністю справляння податки поділяються на разові і регулярні:

- разові - справляються одноразово впродовж встановленого терміну (зазвичай протягом податкового періоду) при здійсненні визначених операцій (наприклад, податок на майно). Такі податки переважно мають характер зборів;

- систематичні (регулярні) — справляються на постійній основі через визначені інтервали часу протягом усього строку володіння майном чи здійснення діяльності платником (щомісячно, щоквартально тощо).

7. За способом встановлення ставки:

- Фіксовані (тверді) — сума податку встановлюється у грошовому вираженні за одиницю об'єкта (наприклад, за гектар землі).

- Пропорційні — однакова ставка для всіх платників незалежно від доходу.

- Прогресивні — ставка зростає зі збільшенням доходу.

- Регресивні — ставка знижується зі зростанням доходу (використовується рідко, переважно непрямо).

8. За характером використання:

- Загальні (універсальні) — надходження використовуються на загальні потреби держави (наприклад, ПДВ).

- Цільові (спеціальні) — використовуються виключно на певні цілі (наприклад, внески на соціальне страхування, пенсійні внески).

9. За способом стягнення класифікація податків може включати поділ на розкладні та окладні (квотарні) податки. Це більш історична або теоретична класифікація, яка має значення в контексті податкової науки:

- Розкладні податки — це такі, при яких загальна сума податку визначається наперед, а потім «розкладається» (розподіляється) між платниками за певними критеріями (наприклад, кількість населення, розмір майна, доходи тощо). Особливості таких податків:

- Бюджету спочатку потрібна певна сума — її встановлюють органи влади.
- Потім цю суму «розподіляють» між окремими платниками.
- Прикладом можуть бути деякі форми місцевих зборів або давні податкові практики в сільських громадах.

- Окладні (або квотарні) податки — це податки, при яких податкова сума для кожного платника визначається індивідуально, залежно від його доходу, майна, обороту тощо. Особливості таких податків:

- Податок розраховується для кожного платника окремо, на основі об'єкта оподаткування.
- Використовується в сучасних податкових системах.
- Приклад — ПДФО, податок на прибуток підприємств, податок на землю (встановлений за кадастровою вартістю тощо).

Класифікація податків є важливою для аналізу податкової системи, розробки податкової політики та вдосконалення механізмів адміністрування податків. У свою чергу, ефективна система класифікації дозволяє підвищити прозорість у сфері оподаткування, полегшує виконання податкових зобов'язань платниками та сприяє досягненню фінансової стабільності держави.

Формування місцевих бюджетів ґрунтується на низці принципів, які забезпечують ефективне функціонування фінансової системи на регіональному рівні. Чинне податкове законодавство України ґрунтується на принципах, які представлені на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Принципи податкового законодавства

Принципи стягнення саме місцевих податків і зборів наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Основні принципи стягнення податків і зборів

Назва принципу	Сутність принципу
Принцип вигоди, яка одержується	сплата податків має відповідати тій вигоді, що одержують жителі і суб'єкти економічної діяльності визначених територій від місцевих суспільних благ
Принцип повсюдного розподілу податкового навантаження	місцеві податки і збори мають створювати певне відчутне навантаження по можливості на всіх жителів та економічних суб'єктів адміністративно-територіальної одиниці
Принцип територіальної прив'язки	об'єкти місцевого оподаткування мають бути пов'язані з відповідною територією і вирізнятися низькою мобільністю
Принцип незалежності податкових надходжень від кон'юнктурних змін в економіці	місцеві податки не повинні реагувати або реагувати незначною мірою на зміну ринкової кон'юнктури

Серед сучасних зарубіжних вчених та економістів існує думка, що податкові надходження місцевих бюджетів повинні формуватися за еквівалентним

принципом. Це означає, що мешканці певної територіальної громади мають сплачувати тільки за місцеві суспільні послуги, які з інших територіальних громад не споживають. Іншими словами - хто сплачує, той і споживає.

1.3. Основні засади та особливості встановлення місцевих податків і зборів в Україні

У сучасних період в Україні зростає значення досліджень, присвячених економічному розвитку на рівні територіальних громад – міських, селищних, сільських. Ключовим важелем впливу на соціально-економічні процеси виступає податкова політика, яка забезпечує мобілізацію та розподіл фінансових ресурсів. Основною складовою цієї політики є місцеві податки та збори, які не лише формують фінансову базу органів місцевого самоврядування, а й сприяють розвитку національної економіки, покращенню умов життя та зростанню добробуту населення на місцях.

Місцеві податки та збори відіграють подвійну роль: з одного боку – як джерело надходжень до місцевих бюджетів, з іншого – як інструмент економічного впливу, що дозволяє підтримувати стабільність підприємств та стимулювати розвиток пріоритетних секторів економіки на відповідних територіях.

Крім того, ці податки виконують важливі фінансові, соціальні та регулюючі функції, виступаючи чинником забезпечення економічної стабільності як на місцевому, так і на державному рівнях. Їх ефективність та обсяги надходжень значною мірою залежать від рівня господарської активності підприємств, економічного потенціалу громади та загального соціально-економічного середовища.

Упродовж останніх років в Україні активізувалися процеси бюджетно-податкової децентралізації, що передбачають делегування повноважень на рівень територіальних громад та формування самостійних місцевих бюджетів. У сучасних умовах одним із ключових пріоритетів розвитку демократичної держави є забезпечення зростання добробуту кожного мешканця громади. Податкова

децентралізація сприяє узгодженню механізмів надання публічних послуг із реальними потребами й очікуваннями населення, однак фінансова самодостатність громад значною мірою визначається ефективністю адміністрування місцевих податків і зборів, а також нормативно-правовими засадами їх встановлення органами місцевого самоврядування.

У процесі децентралізації органи місцевого самоврядування набули повної відповідальності за всі аспекти соціально-економічного розвитку на своїй території. У зв'язку з цим ключовим чинником забезпечення економічної безпеки територіальних громад є стабільність і фінансова достатність їхніх власних бюджетних надходжень.

Наявність сталих джерел доходу, зокрема місцевих податків та зборів, посилює фінансову автономію громад, що дозволяє їм оперативно приймати обґрунтовані рішення щодо фінансування пріоритетних проєктів і напрямів розвитку відповідно до місцевих потреб.

У межах, визначених Податковим кодексом України (ПКУ), повноваження щодо встановлення розміру місцевих податків і зборів належать виключно до компетенції органів місцевого самоврядування (ОМС). Це надає їм реальні інструменти впливу на обсяг надходжень до місцевих бюджетів, формуючи тим самим фінансовий потенціал територіальних громад, який є основою для їх соціально-економічного розвитку. Правове підґрунтя для реалізації цього повноваження передбачено статтею 143 Конституції України. Відповідно до пункту 24 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», питання встановлення місцевих податків і зборів вирішуються виключно на пленарних засіданнях відповідної сільської, селищної або міської ради. Структура місцевих податків та зборів подається у вигляді рисунку 1.4.

Важливо зазначити, що місцеві ради в обов'язковому порядку самостійно встановлюють такі види місцевих податків, як єдиний податок та податок на майно — у частині транспортного податку та плати за землю (за винятком земельного податку на лісові землі).

Рис. 1.4. Місцеві податки і збори

Встановлення податку на майно в частині податку на нерухоме майно, що не включає земельні ділянки, а також визначення збору за паркування транспортних засобів і туристичного збору вирішуються місцевими радами у межах повноважень, передбачених Податковим кодексом України.

При цьому законодавчо забороняється запровадження місцевих податків і зборів, не передбачених Податковим кодексом, що забезпечує уніфікацію та правову визначеність у системі місцевого оподаткування.

Розглянемо ключові особливості справляння місцевих податків і зборів, які слід враховувати при розробці відповідних нормативних актів щодо їх запровадження органами місцевого самоврядування.

Єдиний податок. Характеристика податку наведена в таблиці 1.2. Правові підстави функціонування спрощеної системи оподаткування, а також порядок справляння єдиного податку регламентуються положеннями розділу XIV Податкового кодексу України.

Таблиця 1.2.

Характеристика єдиного податку

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА			
	ПЕРША ГРУПА	ДРУГА ГРУПА	ТРЕТЯ ГРУПА	ЧЕТВЕРТА ГРУПА
Платники	ФОП Не використо- вують працю найманих осіб. Обсяг доходу не перевищує 167 МЗП.	ФОП Кількість найма- них осіб не пере- вищує 10. Обсяг доходу не перевищує 834 МЗП.	ФОП та юридичні особи. Кількість найманих осіб не обмежена. Обсяг доходу не перевищує 1167 МЗП.	Сільськогосподарські товаровиробники. Частка доходу від реалізації сільсько- господарської продук- ції — 75 % і більше.
База	–	–	Сума доходу платника	НГО 1 га сільськогоспо- дарських угідь, з ураху- ванням коефіцієнта індексації станом на 1 січня базового (звітно- го) року
Об'єкт	–	–	Дохід, отриманий платником	Площа сільськогоспо- дарських угідь та/або земель водного фонду
Ставки	До 10% ПМ	До 20% МЗП	3% від доходу для платників ПДВ; 5% від доходу для неплатників ПДВ	- Рілля, пасовища, сіножаті — 0,95% НГО; - рілля, пасовища, сіножаті у гірських та поліських зонах, багато- річні насадження — 0,57% НГО; - Багаторічні насаджен- ня у гірських та полісь- ких зонах – 0,19% НГО; - землі водного фонду — 2,43% НГО; - землі, які використо- вуються в умовах закритого ґрунту — 6,33% НГО
Податковий період	Календарний рік	Календарний рік	Календарний квартал	Календарний рік

Єдиний податок є одним із найважливіших і водночас найбільш ефективних місцевих податків, що відіграє суттєву роль у підтримці підприємницької активності. Саме цей податок здатен як стимулювати розвиток малого та

середнього бізнесу в межах територіальної громади, так і, за умови неефективного регулювання, стримувати його зростання.

Застосування єдиного податку тісно пов'язане з поняттям спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Під цим поняттям слід розуміти спеціальний податковий режим, що передбачає заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку за встановленою процедурою, водночас із веденням спрощеного бухгалтерського обліку та податкової звітності.

Податок на майно регулюється ст. 265-289 Податкового кодексу України.

Податок на майно включає:

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- плату за землю;
- транспортний податок.

Загальні положення щодо справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, визначено ст. 266 Податкового кодексу України.

Цей податок виступає ефективним фінансовим важелем для забезпечення стабільного наповнення місцевих бюджетів, що особливо актуально в умовах децентралізації. Однією з ключових переваг податку на нерухоме майно є його відносна стабільність як об'єкта оподаткування: база оподаткування малорухома, а отже, ймовірність ухилення від сплати податку є значно нижчою навіть за умов варіативності ставок у різних адміністративно-територіальних одиницях.

База оподаткування для податку на нерухоме майно може бути сформована таким чином, щоб мінімізувати податкове навантаження на платників із низьким рівнем доходів, що відповідає принципу платоспроможності. Такий підхід дозволяє реалізовувати елементи соціальної справедливості в системі місцевого оподаткування. Пільги щодо сплати податку на об'єкти нежитлової нерухомості встановлюються органами місцевого самоврядування з урахуванням типу та функціонального призначення майна, що підлягає оподаткуванню на відповідній території.

База оподаткування об'єкта житлової нерухомості зменшується:

- для квартири (квартир) незалежно від їх кількості - на 60 кв. метрів;

- для житлового будинку (будинків) незалежно від їх кількості - на 120 кв. метрів;
- для різних типів об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), - на 180 кв. метрів.

Вказане зменшення надається 1 раз за звітний період.

Таблиця 1.3.

Характеристика податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Платники	Фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, розташованих на території відповідної громади
База	Загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його часток
Об'єкт	Об'єкт житлової та нежитлової нерухомості, в тому числі його частка. Винятки визначені підпунктом 266.2.2 ПКУ
Ставки	В залежності від місця розташування (зональності) та типів об'єктів нерухомості у розмірі, що не може перевищувати 1,5% МЗП, установлені законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 кв.м бази оподаткування
Податковий період	Календарний рік

Плата за землю - обов'язковий платіж у складі податку на майно, що справляється у формі земельного податку та орендної плати за землю державної і комунальної власності. Плата за землю включає в себе:

- земельний податок;
- орендну плату за землю.

Характеристика та основні засади справляння земельного податку наведені у таблиці 1.4.

Орендна плата за земельні ділянки держ. і комунальної форми власності – це обов'язковий платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування

земельною ділянкою. Основні засади справляння орендної плати за землю наведені в Додатку А.

Таблиця 1.4.

Основні засади справляння земельного податку

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Платники	- Власники земельних ділянок, земельних часток (паїв); - землекористувачі, яким надані у користування земельні ділянки державної та комунальної власності на правах постійного користування.
База	- НГО земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації; - площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено
Об'єкт	- Земельні ділянки, земельні частки (паї), які перебувають у власності; - земельні ділянки державної та комунальної власності, які перебувають у володінні на праві постійного користування
Ставки	У власності: - за земельні ділянки, НГО яких проведено — не більше 3% НГО; - для земель загального користування — не більше 1% НГО; - для сільськогосподарських угідь — не менше 0,3% та не більше 1% НГО; - для лісових земель – не більше 0,1% НГО. У постійному користуванні: - за земельні ділянки (крім державної та комунальної власності) — не більше 12% НГО*; - за земельні ділянки, за межами населених пунктів, НГО яких не проведено — не більше 5% НГО одиниці площі ріллі по Автономній республіці Крим або по області, а для сільськогосподарських угідь — не менше 0,3% та не більше 5% НГО одиниці площі ріллі по Автономній республіці Крим або по області
Податковий період	Календарний рік

Основні засади справляння транспортного податку наведені в Додатку Б. Основні засади справляння збору за паркування транспортних засобів наведені в Додатку В. Основні засади справляння туристичного збору наведені в Додатку Г.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У 2020-2023 РОКАХ

2.1. Аналіз динаміки податкових надходжень місцевих бюджетів України

Податкові надходження є основним джерелом формування доходної частини місцевих бюджетів, забезпечуючи фінансову спроможність органів місцевого самоврядування та створюючи умови для виконання ними власних і делегованих повноважень. У системі міжбюджетних відносин саме податки формують основу фінансової автономії територіальних громад, дозволяючи їм самостійно планувати та реалізовувати соціально-економічні програми, утримувати об'єкти соціальної інфраструктури, забезпечувати належний рівень життєдіяльності населення.

Фінансова автономія, яку забезпечують податкові надходження, стимулює органи місцевого самоврядування до активної участі в розвитку місцевої економіки, залучення інвестицій, підтримки підприємництва. Зростання економічної активності безпосередньо впливає на збільшення податкових надходжень, створюючи позитивний зворотний зв'язок. Крім того, податки як джерело доходів мають високу ступінь прозорості та підзвітності, оскільки громади мають можливість контролювати як надходження, так і витрачання коштів, зокрема через механізми громадського бюджету та відкритих даних.

Таким чином, податкові надходження відіграють ключову роль у формуванні доходної частини місцевих бюджетів, адже саме завдяки ним забезпечується стабільність фінансування, зменшується залежність від трансфертів з державного бюджету та створюються умови для сталого соціально-економічного розвитку громад. Посилення ролі податків у структурі доходів місцевих бюджетів є одним із головних чинників успішної реалізації реформи децентралізації та побудови ефективного управління на місцях. Розподіл податкових надходжень між Державним та місцевими бюджетами представлено у таблиці 2.1.

Дані рисунку 2.1. демонструють динаміку розподілу податкових надходжень у Зведеному бюджеті за 2020-2024 роки.

Таблиця 2.1.

Розподіл податкових надходжень між Державним та місцевими бюджетами, (млрд.грн. та частка,%)

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Державний бюджет	851,1	1107,1	949,8	1203,5	1647,2
Частка, %	77,4	77,6	70,7	73,5	78,9
Місцеві бюджети	285,7	347,8	393,6	434,5	441,1
Частка,%	22,6	22,4	29,3	26,5	21,1
Зведений бюджет	1136,8	1453,8	1343,2	1638,0	2088,3

Переважно податкові надходження формують дохідну частину Державного бюджету України, а до місцевих бюджетів надходить менша частка. Найвищого показника в державному бюджеті за досліджуваний період податкові надходження досягли у 2024 році і склали 78,9% всіх сплачених податків. Це свідчить про високу централізацію податкових надходжень саме у Державному бюджеті країни.

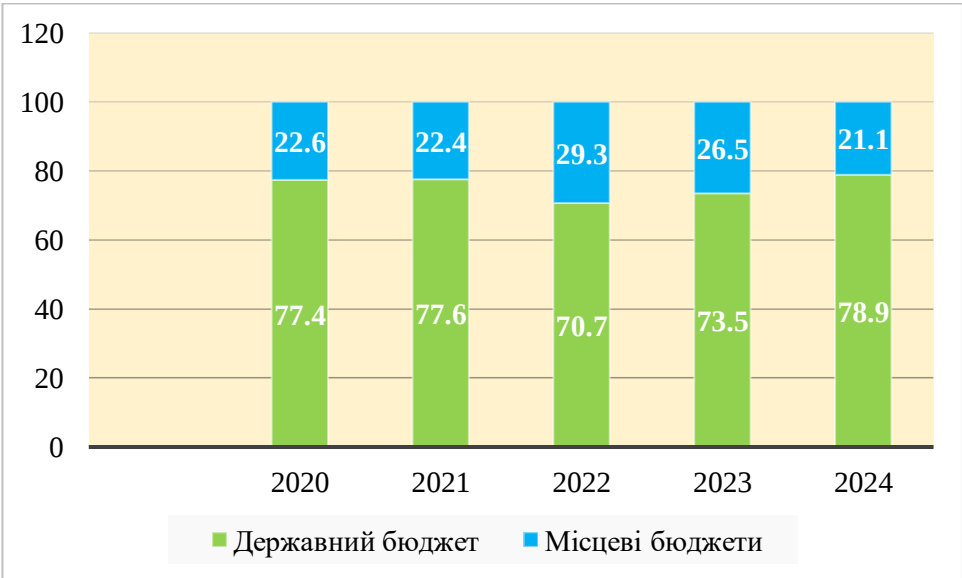

Рис. 2.1. Розподіл податкових надходжень у Зведеному бюджеті у 2020-2024 рр., %

Частка податкових надходжень у місцевих бюджетах коливається від 21,1% у 2024 році до 29,3% у 2022 році. Але слід зазначити, що підвищення до 29,3% у 2022 році покликане ймовірно перекосами в економіці і мало свідчить про посилення позитивних змін, які обґрунтовані реформою децентралізації.

В таблиці 2.2. наводиться частка податкових надходжень місцевих бюджетів відносно ВВП.

Таблиця 2.2.

Частка податкових надходжень місцевих бюджетів відносно ВВП, %

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження місцевих бюджетів	285,7	347,8	393,6	434,5	441,1
ВВП	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7
Частка, %	6,8	6,4	7,6	6,6	5,8

За 2020-2023 роки відносно ВВП обсяг податкових надходжень був відносно стабільним і цей показник коливався від 6,4% до 7,6%. Максимального значення частка податкових надходжень досягла у 2022 році, коли падіння реального ВВП склало 30,4%, номінального 4,9%. Тому обсяг податкових доходів підвищився.

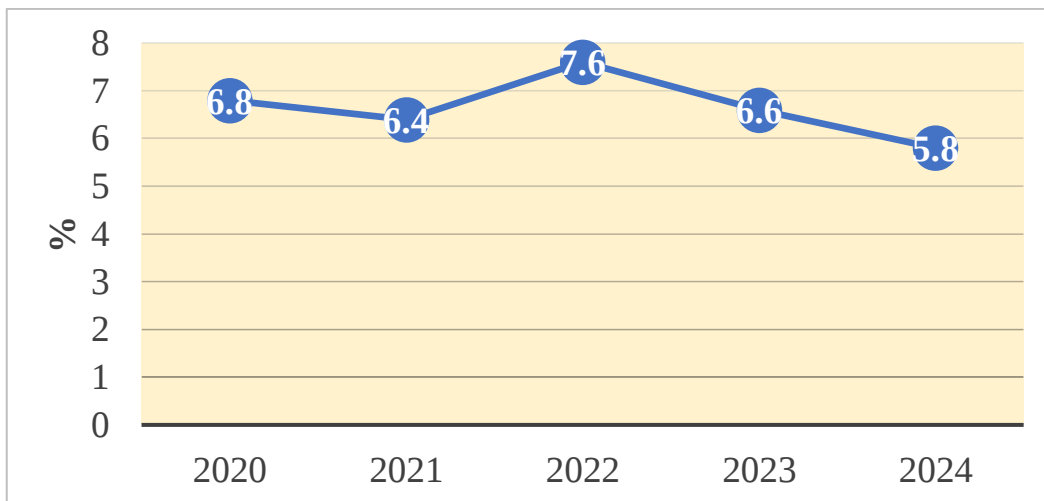

Рис. 2.2. Частка податкових надходжень місцевих бюджетів відносно ВВП, %

У 2024 році частка податкових надходжень місцевих бюджетів відносно валового внутрішнього продукту зменшилися до 5,8% порівняно з 7,6 відсотків у 2022 році та 6,6% у 2023 році. Це зниження зумовлено кількома ключовими факторами, які вплинули на доходну базу місцевих бюджетів. Найголовнішим фактором стало пріоритетне фінансування сектору оборони з державного бюджету, тому з 1 жовтня 2023 року було вилучено «військовий» ПДФО до державного бюджету з метою фінансування оборонних потреб.

Структура дохідної частини місцевих бюджетів України за 2020-2024 р.р. з урахуванням міжбюджетних трансфертів наведено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Структура дохідної частини місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) 2020 - 2024 роки (млрд. грн.)

Доходи	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Податкові надходження	285,6	346,7	393,5	434,5	441,1
Неподаткові надходження	21,5	27,2	22,0	36,5	43,6
Доходи від операцій з капіталом	3,5	3,5	2,3	3,6	4,9
Міжбюджетні трансферти	160,2	202,7	136,8	177,4	187,9
Від ЄС, та іноз. держав	0,1	0	0,2	0,2	1,4
Цільові фонди	0,6	0,6	0,3	0,4	0,6
Всього доходів	471,5	580,7	555,1	652,6	679,5

Дані таблиці 2.4. свідчать про поступове зростання загальних доходів місцевих бюджетів, а також зростання за кожним видом доходів в абсолютному виразі. Однак, для більш точного аналізу звернемося до рисунку 2.3. і розглянемо частку податкових надходжень в загальних доходах.

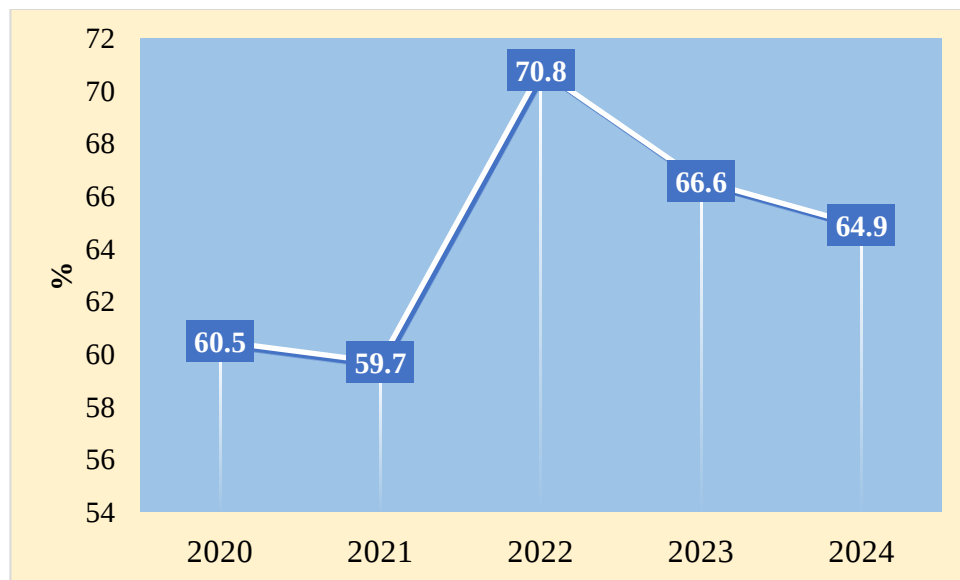

Рис. 2.3. Частка податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів у 2020-2024 роках, %

У структурі доходів місцевих бюджетів найбільшу частку займають податкові надходження і складають від 59,7% до 70,8% за досліджуваний період. На стабільні надходження податкових надходжень не вплинули такі кризові

ситуації як COVID-19 в 2020 році та початок повномасштабної війни з РФ у 2022 році. Найвищого показника податкові надходження досягли саме у 2022 році і склали 70,8%. Висока частка податкових надходжень місцевих бюджетів у 2022 р., незважаючи на початок повномасштабної війни, стала результатом поєднання кількох специфічних факторів зокрема законодавчих рішень особливостей фінансової системи на місцях а також реакції економіки на нові виклики.

Найбільш вагомим чинником стала є те, що з початком широкомасштабного вторгнення всі 100 відсотків податку на доходи фізичних осіб, сплаченого з грошового забезпечення військовослужбовців, зараховувалися саме до місцевих бюджетів. Через мобілізацію та збільшення чисельності збройних сил України суттєво зросли обсяги військових виплат, а отже і надходження педі ПДФО. Це стало особливо помітним у громадах, де розміщувались, де розміщувалися військові частини або мобілізувалися значні контингенти населення.

Також у 2022 р. доходи багатьох громад підтримувалися за рахунок стабільної сплати податків з боку бюджетної сфери а також підприємств які зберегли діяльність багато працівників державного та муніципального сектору продовжували отримувати заробітну плату навіть під час евакуації чи дистанційної роботи що зберігало податкові надходження.

Зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів у 2023 та у 2024 роках було зумовлено економічними факторами, більшість з яких пов'язані з продовженням повномасштабної війни, адаптацією економіки до воєнного стану та переглядом бюджетної політики.

Першим чинником є те, що з жовтня 2023-го року була ухвалене рішення про перерахування 100% податку на доходи фізичних осіб із зарплат військовослужбовців до державного бюджету. Другим чинником є те, що продовження війни спричинило зниження економічної активності, скорочення виробництва, призупинення роботи підприємств, втрату ринків збуту. Третім чинником стала міграція населення та демографічний тиск. Значна частина працездатного населення була мобілізована або виїхала за кордон.

Розглянемо більш детально виконання дохідної частини місцевих бюджетів України за 2020-2024 р.р. у розрізі податкових надходжень таблиці 2.4. і 2.5.

Таблиця 2.4.

**Структура податкових надходжень місцевих бюджетів України
за 2020-2024 рр., млрд. грн.**

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
<i>Податкові надходження</i>	285,7	347,8	393,6	434,5	441,1
ПДФО	177,8	212,2	272,3	289,4	257,5
Податок на прибуток підприємств	9,8	18,1	13,5	15,5	27,9
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	4,6	8,6	8,7	6,0	6,5
Акцизний податок	15,6	16,8	13,1	22,4	27,8
Місцеві податки	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8
Інші податки та збори	2,2	2,2	1,7	1,2	1,4

Основними джерелами податкових надходжень до місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, плата за землю, податок на майно (зокрема на нерухомість), акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарами тощо. Дані таблиць свідчать, що протягом 2020-2024 років найбільший обсяг становлять податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості. До них належать податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств.

Таблиця 2.5.

**Структура податкових надходжень місцевих бюджетів України
за 2020-2024 р.р., %**

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
<i>Податкові надходження, %</i>	100	100	100	100	100
ПДФО	62,3	61,2	69,2	66,6	58,4
Податок на прибуток підприємств	3,4	4,6	3,4	3,5	6,3
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	1,6	2,5	2,2	1,4	1,5
Акцизний податок	5,4	5,2	3,3	5,2	6,3
Місцеві податки	26,5	25,9	21,4	23,0	27,2
Інші податки та збори	0,8	0,6	0,5	0,3	0,3

Серед них провідну роль відіграє саме ПДФО, який, відповідно до чинного законодавства, зараховується частково до бюджетів місцевого рівня. Завдяки цьому громади отримують стабільне та передбачуване джерело доходів, обсяг якого прямо залежить від рівня зайнятості, середньої заробітної плати та легалізації трудових відносин на відповідній території.

Не дивлячись на те, що значна частка податку на доходи фізичних осіб, а саме 25 % відповідно до ст. 29 Бюджетного кодексу України (БКУ), спрямовується до держбюджету, він продовжує посідати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 69,2 % - 58,4%. У 2024 році надходження цього податку склали 257,5 млрд. грн. (таблиця 2.6., рис. 2.4.)

Таблиця 2.6.

Надходження ПДФО у 2020-2024 р.р.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
ПДФО, млрд.грн.	177,8	212,2	272,3	289,4	257,5
Відносно ВВП, %	3,9	3,9	5,2	4,4	3,4
В доходах місцевих бюджетів, %	37,7	36,5	49,0	44,3	37,9
В податкових надходженнях, %	62,3	61,2	69,2	66,6	58,4

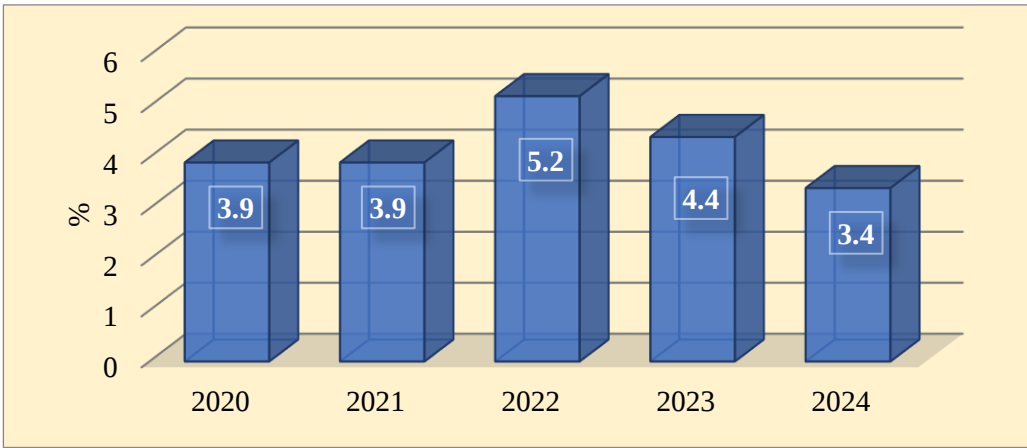

Рис 2.4. Надходження ПДФО до місцевих бюджетів України відносно ВВП в 2020-2024 роках, %

На зниження частки ПДФО відносно ВВП у 2023-2024 роках головним чином вплинуло вилучення військового ПДФО до державного бюджету з кінця 2023 року, що призвело до значного скорочення надходжень до місцевих бюджетів оскільки ПДФО традиційно є основним джерелом їхніх доходів.

Зміна механізму призвела до різкого падіння доходів ОМС – особливо у малих громадах.

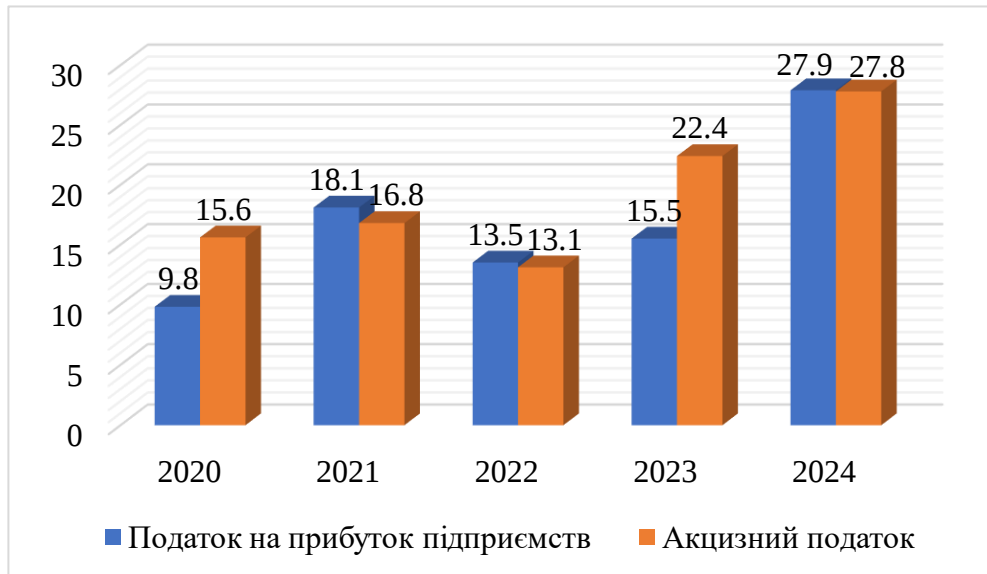

Рис. 2.5. Надходження податку на прибуток підприємств та акцизного податку до місцевих бюджетів у 2020-2024 роках, %.

Упродовж 2020 — 2024 років частка податку на прибуток підприємств (ППП) в податкових доходах місцевих бюджетів України демонструє нестійку динаміку, що безпосередньо відображає економічні умови в країні, вплив зовнішніх шоків та воєнного стану. У 2020 р. на тлі пандемії COVID-19 та глобальної економічної нестабільності, PPP у податкових надходженнях дорівнював 3,4%, що складало 9,8 млрд.грн.. У 2022 та 2023 роках з початком повномасштабної війни надходження податку зменшилися відносно 2021 року. Така ситуація була цілком очікуваною адже тисячі підприємств були знищені або припинили діяльність, логістика та виробничі процеси були зруйновані а значна частина бізнесу зазнала збитків або працювала у збитковому режимі.

Однак у 2024 році було зафіксовано зростання частки PPP до 6,3%, що складало 27,9 млрд.грн.. Зростання відбулося за рахунок збільшення надходжень податку на прибуток банківських організацій, податок на прибуток підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, а також на податок на дохід, отриманий від букмекерської діяльності та азартних ігор. Позитивна динаміка у 2024 році

свідчить про поступове відновлення економічної активності та потенціал для подальшого зростання доходів місцевих бюджетів.

Щодо акцизного податку (АП), то його збільшення у 2024 році до 27,8 млрд. грн., що складає 6,3% податкових надходжень, передусім обумовлено зростанням АП з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, а саме тютюнових виробів. У 2024 році ставки АП на тютюнові вироби підвищувались. Зокрема, з 1 січня 2024 р. були збільшені специфічні ставки акцизного податку на 20 відсотків що стосувалося тютюнових виробів тютюну та промислових заміників тютюну це підвищення стала частиною стратегії поступового наближення українського законодавства до вимог Європейського союзу.

В цілому податкові надходження до місцевих бюджетів в абсолютному виразі у 2020-2024 роках мають тенденцію до збільшення. Однак на коливання окремих видів податків впливають такі фактори як зменшення економічної активності, зміни в структурі доходів, у тому числі перерозподіл між державним та місцевими бюджетами.

Війна та пов'язані з нею економічні труднощі призвели до зниження економічної активності в деяких регіонах, зокрема, у Донецькій Луганській Херсонській та Запорізькій областях спостерігалось значне скорочення доходів місцевих бюджетів через зменшення кількості підприємств, зниження виробничої діяльності та міграцію населення.

2.2. Фіскальна ефективність місцевих податків і зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів

Міське оподаткування виступає ключовим інструментом забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та сприяє економічному розвитку територіальних громад. У контексті реформ децентралізації в Україні, удосконалення системи місцевого оподаткування

набуває особливої актуальності, як для формування власної бюджетної бази, так і для забезпечення надання якісних суспільних послуг населенню.

Місцеві податки і збори – це система фінансових платежів, що встановлюється місцевими органами влади за рахунок яких забезпечується виконання місцевих функцій, а також фінансування системи місцевих послуг. Вони дозволяють регіональним владним органам забезпечити розвиток місцевої інфраструктури та надання соціальних послуг.

Згідно зі статтею 143 Конституції України, органи місцевого самоврядування наділені правом встановлювати місцеві податки та збори. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» підкреслюється, що місцеві бюджети мають забезпечувати достатнє фінансування для реалізації органами місцевого самоврядування їхніх законодавчих повноважень з метою надання якісних публічних послуг жителям громад. Одним із ключових напрямів фінансово-бюджетної політики держави є зміцнення ролі місцевих податків і зборів та збільшення їх частки у структурі власних доходів місцевих бюджетів.

З 2015 року до складу місцевих податків і зборів було включено:

- Місцеві податки: податок на майно та єдиний податок
- Місцеві збори: туристичний збір і збір за місця паркування транспортних засобів (рисунок 2.6.)

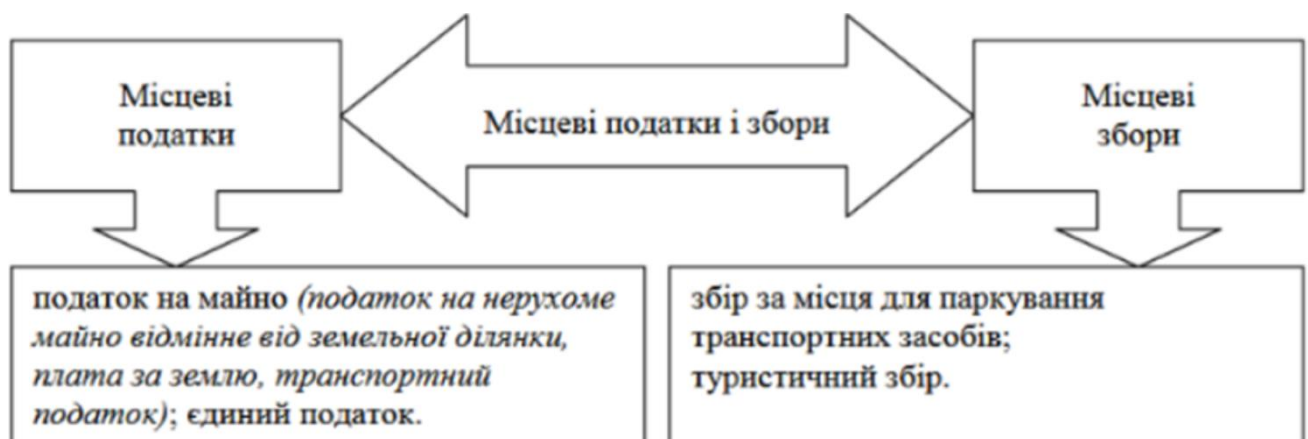

Рис 2.6. Склад місцевих податків і зборів в Україні

Податок на нерухоме майно. Платниками цього податку є власники житлової та нежитлової нерухомості. Податок сплачується в залежності від площі та категорії нерухомості.

Земельний податок. Стягується з фізичних і юридичних осіб за володіння або використання земельних ділянок. Ставки земельного податку визначаються місцевими органами влади та залежно від виду земель.

Транспортний податок. Сплачується власниками транспортних засобів, які мають певні характеристики (наприклад, транспортні засоби з великою потужністю двигуна або старі автомобілі). Ставка залежить від виду транспортного засобу.

Туристичний збір. Стягується з осіб, які тимчасово проживають у готелях та інших туристичних об'єктах. Це джерело фінансування місцевих бюджетів для розвитку інфраструктури туризму.

Єдиний податок (для фізичних осіб-підприємців). Платники єдиного податку — це фізичні особи-підприємці, які можуть обрати спрощену систему оподаткування, залежно від обсягу доходу та виду діяльності. Єдиний податок є основним джерелом доходу для місцевих бюджетів.

Спрощена система оподаткування — це спеціальний порядок сплати податків і зборів, який передбачає заміну деяких з них єдиним податком, а також передбачає спрощені вимоги до обліку та звітності.

Розглянемо більш детально надходження місцевих податків і зборів (таб. 2.7)

Таблиця 2.7.

Частка місцевих податків та зборів відносно ВВП у 2020 – 2024 роках

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
ВВП, млрд грн	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7
Місцеві податки та збори, млрд.грн.	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8
Частка місцевих податків та зборів у ВВП, %	1,8%	1,6%	1,6%	1,5%	1,6%

Аналіз динаміки надходжень місцевих податків і зборів та їхньої частки у ВВП України у 2020–2024 роках демонструє такі ключові тенденції:

Упродовж аналізованого періоду спостерігається поступове зростання абсолютного обсягу надходжень місцевих податків і зборів — з 75,7 млрд.грн. у 2020 році до 119,8 млрд.грн. у 2024 році. Це свідчить про розширення дохідної бази

місцевих бюджетів та підвищення значення місцевих податків як джерела фінансування потреб громад.

Однак, у відносному вимірі (як частка у ВВП) частка місцевих податків і зборів залишалася відносно стабільною, коливаючись у межах 1,5%–1,8%. Найвищий показник зафіксовано у 2020 році — 1,8% ВВП. У наступні роки спостерігалось зниження цього показника до 1,6% у 2021 та 2022 роках, 1,5% — у 2023 році, з подальшим незначним підвищенням до 1,6% у 2024 році.

Така динаміка свідчить про те, що темпи зростання ВВП випереджають зростання надходжень від місцевих податків і зборів. Це може вказувати як на обмеженість податкової бази місцевих бюджетів, так і на потребу у вдосконаленні системи місцевого оподаткування, зокрема в напрямі розширення повноважень місцевої влади щодо встановлення ставок і адміністрування податків.

Загалом, попри зростання у номінальному вираженні, частка місцевих податків і зборів у ВВП залишається невисокою, що свідчить про значний потенціал для посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування.

Місцеві податки і збори поступово зміцнюють свою роль у формуванні дохідної бази місцевих бюджетів України, стаючи дедалі важливішим джерелом доходів як для зведеного бюджету країни, так і безпосередньо для територіальних громад (рис.2.7).

Рис 2.7. Надходження місцевих податків і зборів у 2018-2024 роках, млрд.грн.

У 2020 році, коли економіка зазнала серйозного удару через пандемію COVID-19, загальні доходи бюджету впали на понад 15% у порівнянні з попереднім роком. Незважаючи на це, місцеві податки і збори не лише зберегли рівень надходжень, а й незначно зросли — з 73,6 до 75,7 млрд грн, що стало можливим завдяки автоматизованому адмініструванню, розвитку цифрових сервісів і вже розгорнутій системі фінансової децентралізації.

Дані таблиці 2.8 демонструють, що за досліджуваний період з 2020 по 2024 роки частка місцевих податків і зборів в доходах Зведеного бюджету коливається від 3,2% до 8,7%.

Таблиця 2.8.

**Місцеві податки та збори в системі державних та місцевих фінансів у
2020 – 2024 роках, %**

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Місцеві податки та збори, млрд. грн.	75,7	89,9	84,3	100,0	119,8
Частка місцевих податків та зборів в доходах Зведеного бюджету, %	5,5	5,4	3,8	3,2	8,7
Частка місцевих податків та зборів в податкових надходженнях Зведеного бюджету, %	6,7	6,2	6,3	6,1	5,7
Частка місцевих податків та зборів в доходах місцевих бюджетів, %	16,1	15,5	15,2	15,3	17,6
Частка місцевих податків та зборів в податкових надходженнях місцевих бюджетів, %	26,5	25,9	21,4	23,0	27,2

У 2024 році показник суттєво зріс до 8,7%, що свідчить про зростання фінансової ролі місцевих податків.

Частка місцевих податків та зборів в податкових надходженнях Зведеного бюджету залишається відносно стабільною, але з тенденцією до поступового зниження: з 6,7% у 2020 році до 5,7% у 2024 році. Це може вказувати на те, що загальні податкові надходження зростають швидше, ніж доходи від місцевих податків.

Частка місцевих податків і зборів в доходах місцевих бюджетів збільшилася коливається от 15,2 % до 17,6 % у 2024 році, а в структурі податкових надходжень - коливалася навколо 21,4–27%, демонструючи стійкість навіть у найскладніші періоди. Це свідчить про послідовне, хоча й помірне, зміцнення ролі місцевих податків у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів.

Бюджетні доходи у 2022 році скоротилися в результаті впливу повномасштабної війни. Втрачені території та зруйнована інфраструктура призвели до суттєвого зниження надходжень від місцевих податків на землю, нерухомість та єдиний податок. У 2022 році частка місцевих податків у податкових надходженнях впала до 21,4%, але вже в 2023 році почала відновлюватися, досягнувши 23%, а в 2024 підвищилась до рівня понад 27,2%.

Структура місцевих податків і зборів наведена у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

Структура місцевих податків і зборів у 2020-2024 роках

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Місцеві податки і збори, всього, млрд.грн.	75,68	89,9	84,3	100,00	119,81
Єдиний податок, млрд.грн.	38,03	46,28	47,2	55,81	69,13
частка єдиного податку у структурі місцевих податків і зборів, %	50,25	51,48	56,01	55,81	57,70
Податок на майно, млрд.грн.	37,43	43,24	36,8	43,82	50,24
частка податку на майно у структурі місцевих податків і зборів, %	49,46	48,09	43,65	43,82	41,93
Збір за паркування транспортних засобів, млрд.грн.	0,09	0,13	0,10	0,15	0,17
частка збору за паркування транспортних засобів у структурі місцевих податків і зборів, %	0,12	0,14	0,12	0,15	0,14
Туристичний збір, млрд.грн.	0,13	0,24	0,18	0,22	0,27
частка туристичного збору у структурі місцевих податків і зборів, %	0,17	0,27	0,21	0,22	0,22

Аналіз даних таблиці свідчить, що в період з 2020 по 2024 роки структура місцевих податків і зборів в Україні демонструє стабільну домінуючу роль двох основних джерел — єдиного податку та податку на майно (рис. 2.8.). Сукупно вони формували понад 99% усіх надходжень у межах місцевих податків. При цьому відбулося поступове зростання абсолютного обсягу надходжень: з 75,68 млрд.грн. у 2020 році до 119,81 млрд.грн. у 2024 році, що свідчить про розширення податкової бази на місцевому рівні.

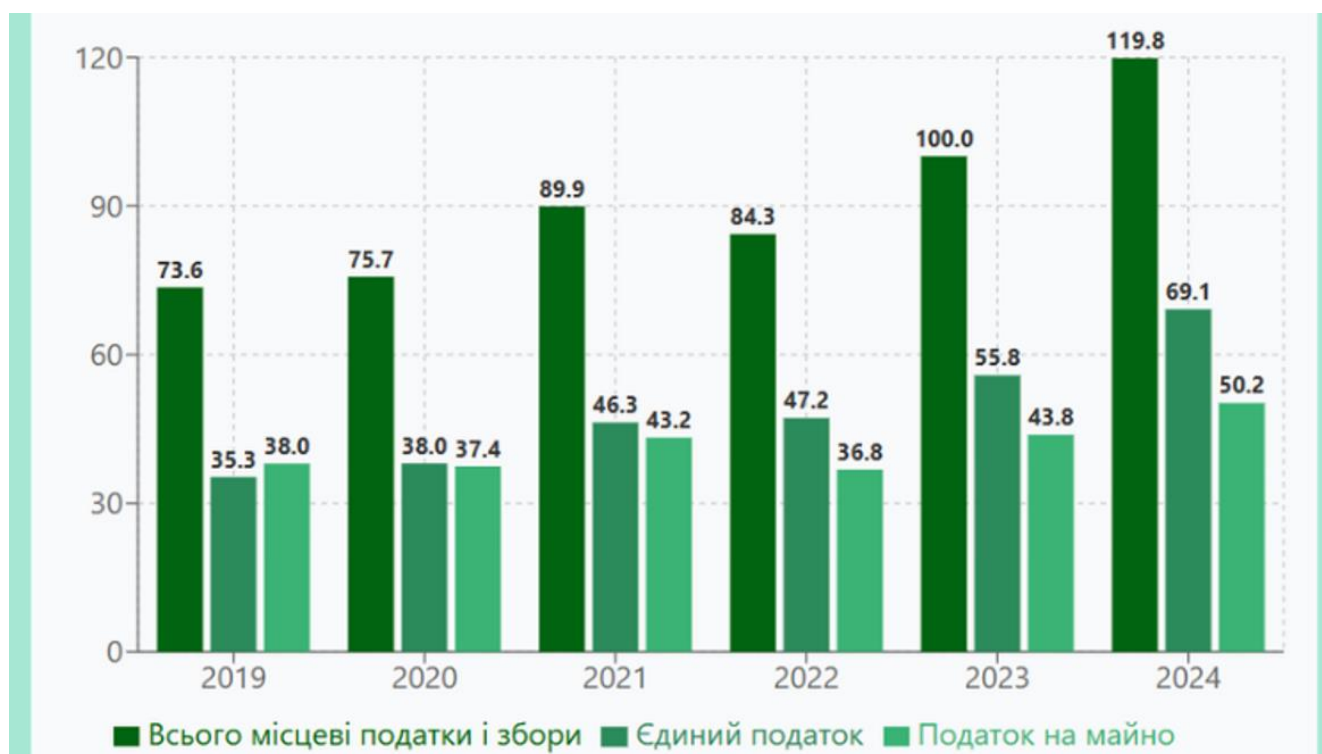

Рис. 2.8. Динаміка надходжень місцевих податків і зборів, млрд.грн.

Єдиний податок посів провідну позицію у структурі надходжень. Його частка зросла з 50,25% у 2020 році до 57,7% у 2024 році, а обсяг надходжень збільшився майже вдвічі - з 38,03 млрд грн до 69,13 млрд.грн. Така динаміка свідчить про вагомий вплив малого підприємництва, що функціонує за спрощеною системою оподаткування, на формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Натомість частка податку на майно зменшилася з 49,46% у 2020 році до 41,93% у 2024 році, хоча абсолютні обсяги надходжень зросли з 37,43 млрд.грн до 50,24 млрд.грн. Це свідчить про менш інтенсивне зростання цього джерела порівняно з єдиним податком, а також про певні обмеження у його адмініструванні та базі оподаткування. Структура податку на майно представлена на рисунку 2.9.

Попри зростання надходжень від єдиного податку, плати за землю та місцевих зборів, цього не вистачило для компенсації втрат від вилучення «військового» податку на доходи фізичних осіб. Загалом, хоча в окремих регіонах спостерігалось зростання доходів місцевих бюджетів, на загальнонаціональному рівні їх частка у ВВП зменшилася, що свідчить про структурні проблеми в системі фінансування місцевих органів влади.

Рис. 2.9. Структура надходжень податку на майно до місцевих бюджетів у 2023 та 2024 роках, %

Інші місцеві збори, такі як збір за паркування транспортних засобів та туристичний збір, мають незначну частку у структурі — не більше 0,15% та 0,27% відповідно (рис. 2.10).

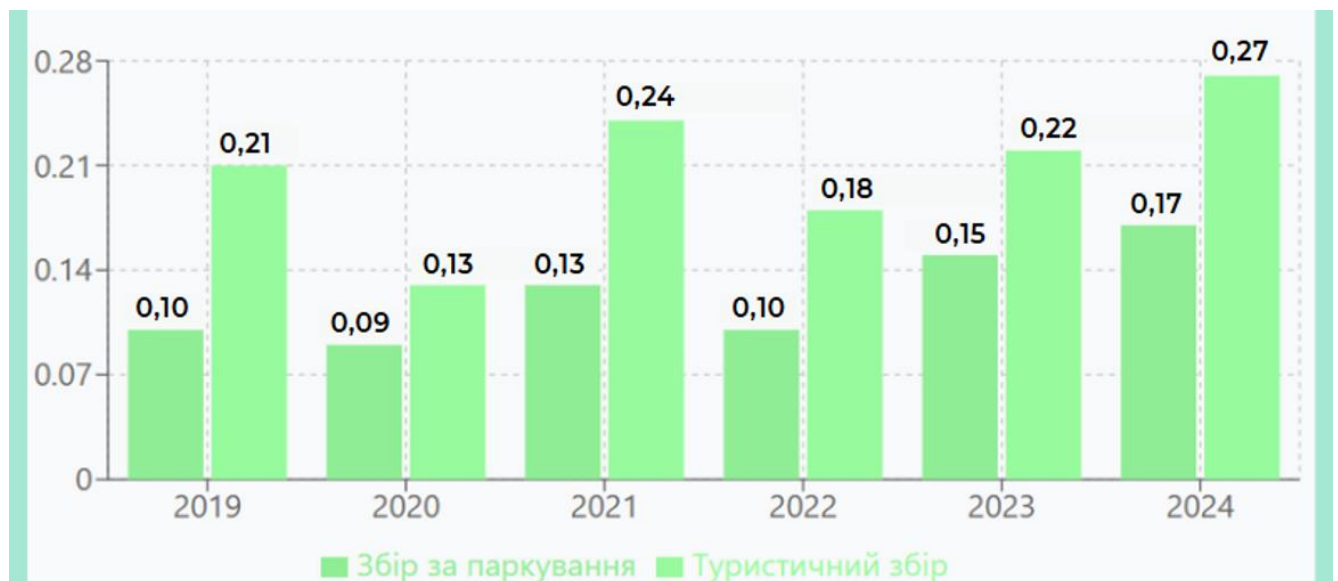

Рис. 2.10. Динаміка надходжень збору за паркування транспортних засобів та туристичного збору до місцевих бюджетів у 2019-2024 роках.

Їх фінансове значення обмежене, і вони відіграють допоміжну роль, здебільшого в окремих громадах з відповідним економічним потенціалом (курортні території, великі міста). На зростання вплинуло як відновлення ділової активності в містах, так і цифровізація паркувальних сервісів у громадах, зокрема впровадження електронної оплати. Крім того, після 2022 року релокація населення у великі міста збільшила попит на паркувальні місця, що також вплинуло на доходи.

Туристичний збір є показовим індикатором стану індустрії туризму. Війна скоротила потік туристів, особливо іноземних, що призвело до спаду в 2022 році (0,18 млрд грн). Водночас внутрішній туризм, особливо в Карпатах, на заході України та у відносно безпечних регіонах, продовжив формувати основу збору. Це дозволило йому поступово зростати, досягнувши прогнозованих 0,27 млрд грн у 2024 році. Варто також врахувати активну політику місцевих громад щодо розвитку зеленого, історико-культурного та військово-патріотичного туризму.

Загалом, аналіз структури місцевих податків і зборів свідчить про залежність місцевих бюджетів від обмеженого кола податкових джерел, що підкреслює актуальність подальшої децентралізації фінансових ресурсів, розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері оподаткування, а також необхідність удосконалення адміністрування майнових податків.

2.3. Вплив податкових надходжень на формування бюджету Одеської міської територіальної громади

Податкові надходження відіграють ключову роль у формуванні бюджету Одеської міської територіальної громади (ОМТГ), забезпечуючи основну частину її дохідної частини. Податкові надходження становлять лівову частку власних доходів бюджету Одеської МТГ. До них належать:

- Загальнодержавні податки, які зараховуються до місцевих бюджетів частково.
- Місцеві податки та збори, до яких належать.

Саме за рахунок цих надходжень громада фінансує основні напрямки своєї діяльності — освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, культуру, транспорт та інші муніципальні послуги.

Податкові надходження є основним джерелом формування бюджету Одеської міської територіальної громади, забезпечуючи 94,0 % фактичних надходжень до загального фонду. Надходження окремих податкових надходжень наведено в таблиці 2.10 та рис. 2.11.

Таблиця 2.10.

Надходження окремих видів податків до бюджету Одеської міської територіальної громади у 2020-2024 роках

Надходження	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Загальний фонд (без міжбюджетних трансфертів), в т.ч.:	7,8	9,4	10	10,9	11,6
ПДФО	4,7	5,6	6,5	6,5	6,5
Єдиний податок	1,3	1,6	1,6	1,7	2,2
Плата за землю	0,6	0,7	0,6	0,8	0,8
Акцизний податок	0,5	0,6	0,5	0,9	0,9
Інші податки	0,7	1,4	0,8	1	1,2
Спеціальний фонд (без міжбюджетних трансфертів)	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5
Міжбюджетні трансферти	1,9	2,1	1,9	2,4	3,0
Разом доходів	10,1	12	12,4	13,7	15,1

До їх складу входять податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, податок на майно, акцизний податок, збір за паркування транспортних засобів, податок на прибуток підприємств комунальної власності ОМТГ та туристичний збір.

Податок та збір на доходи фізичних осіб продовжує відігравати ключову роль у формуванні дохідної частини бюджету Одеської міської територіальної громади. У 2024 році його частка в загальному фонді бюджету громади (без урахування міжбюджетних трансфертів) становила 55,6 %.

У 2024 році до бюджету Одеської міської територіальної громади фактично надійшло 6 492,7 млн.грн. податку на доходи фізичних осіб, що підтверджує його провідну роль у структурі податкових надходжень та значний внесок у формування фінансової спроможності громади (рис. 2.12).

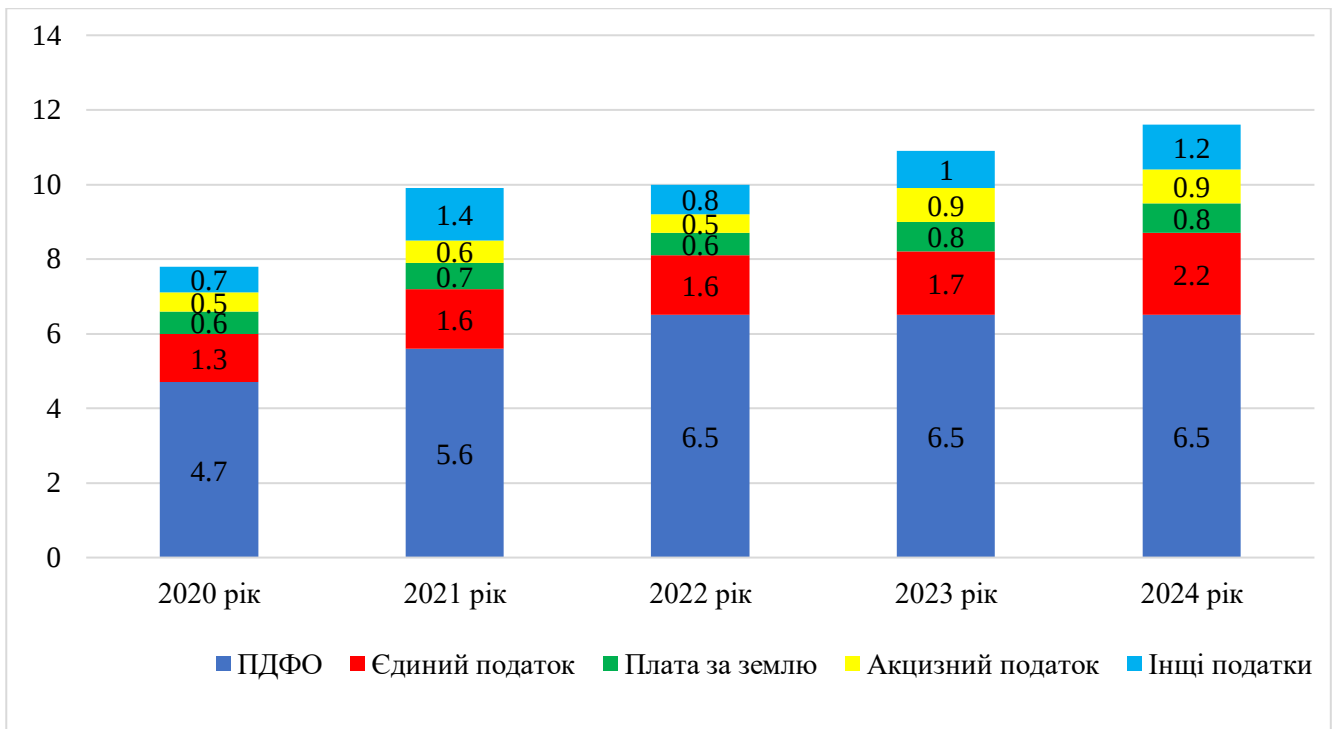

Рис.2.11. Податкові надходження загального фонду Одеської міської територіальної громади 2020 -2023 роки (млрд. грн.).

Рис. 2.12. Надходження ПДФО до бюджету ОМТГ у 2024 році, млн.грн.

Факторами, що визначають базу оподаткування та впливають на обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджету є:

- Розмір мінімальної заробітної плати: з 1 січня 2024 року її встановлено на рівні 7100 грн, що на 400 грн або 6,0 % більше порівняно з показником 2023 року (6 700 грн); з 1 квітня 2024 року розмір підвищено до 8 000 грн, що становить приріст на 900 грн або 12,7 %.

- Прожитковий мінімум для працездатної особи на місяць: з 1 січня 2024 року він встановлений у розмірі 2920 грн, що перевищує попередній показник на 236 грн або 8,8 %.

Ці показники безпосередньо впливають на обсяг оподатковуваних доходів, а отже — на розмір надходжень ПДФО до місцевого бюджету.

Надходження акцизного податку в розрізі джерел наведено у таблиці 2.11.

У 2024 році акцизний податок зберіг своє важливе місце серед ключових джерел наповнення бюджету Одеської міської територіальної громади. Станом на 1 січня 2025 року він становить 8,0% від загальних надходжень до загального фонду.

Таблиця 2.11.

Надходження та виконання планових показників по надходженню акцизного податку у 2024 році в розрізі джерел

Найменування показників	факт січень-грудень 2023	План січень-грудень 2024	факт січень-грудень 2024	рівень виконання січень-грудень 2024 року		відхилення до факту січень-грудень 2023 року	
				%	сума	%	сума
Акцизний податок ВСЬОГО, в тому числі:	866 390,1	867 800,0	926 981,6	106,8	59 181,6	107,0	60 591,5
Акцизний податок (пальне) РАЗОМ, в тому числі:	229 998,9	286 800,0	312 298,7	108,9	25 498,7	135,8	82 299,8
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) (пальне)	47 977,3	38 400,0	43 720,8	113,9	5 320,8	91,1	-4 256,5
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) (пальне)	182 021,6	248 400,0	268 577,8	108,1	20 177,8	147,6	86 556,2
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлею підакцизних товарів РАЗОМ, в тому числі:	636 391,2	581 000,0	614 682,9	105,8	33 682,9	96,6	-21 708,3
Акцизний податок з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковуються згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України	385 485,5	317 000,0	336 613,0	106,2	19 613,0	87,3	-48 872,5
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлею підакцизних товарів (крім тих, що оподатковуються згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України)	250 905,7	264 000,0	278 069,9	105,3	14 069,9	110,8	27 164,2

Загальна сума зібраного акцизного податку у 2024 році досягла 926,98 млрд.грн. Основним чинником зростання надходжень стало збільшення акцизного податку з пального, який зріс на 82,29 млрд грн або 35,8%.

Серед місцевих податків і зборів лідируючу позицію займає єдиний податок, який є другим бюджетоутворюючим податком місцевого бюджету. У 2024 році бюджет Одеської міської територіальної громади поповнився на 2 182,15 млн.грн.

єдиного податку, що в 1,25 разів більше ніж у 2023 році. Виконання планових показників склало 104,0%. З цієї суми 384,5 млн.грн. надійшло від юридичних осіб, а 1 797,65 млн.грн - від фізичних осіб. Надходження від фізичних осіб становлять домінуючу частку у структурі єдиного податку, сягаючи 82,3%.

Станом на 1 січня 2025 року в Одесі зареєстровано 60 232 платники єдиного податку. Серед них переважають фізичні особи-підприємці, яких налічується 50 458, тоді як юридичних осіб – 9 774.

Незважаючи на зменшення кількості платників єдиного податку, надходження від нього зросли з наступних причин:

- Підвищення ставок єдиного податку у 2024 році порівняно з 2023 роком: для першої групи ставка зросла з 268 грн до 303 грн (на 13%), а для другої групи - з 670 грн до 710 грн (на 6%)
- Перехід підприємців на вищі групи єдиного податку або на загальну систему оподаткування через перевищення граничних обсягів доходів для ФОП першої, другої та третьої груп, що супроводжується сплатою 15% від різниці
- Зростання доходів платників третьої групи
- Відновлення контрольно-перевірочної роботи після скасування мораторію на перевірки.

Водночас, наявність податкового боргу негативно впливає на загальні надходження єдиного податку до бюджету міста Одеса.

В складі податку на майно основну частку займає плата за землю. А плата за землю складається з земельного податку і орендної за земельні ділянки. Загальні надходження плати за землю у 2024 році становили 784,7 млн. грн, розподілені між земельним податком (327,2 млн.грн) та орендною платою за землю (457,5 млн.грн). Порівняно з 2023 роком, загальні надходження плати за землю зросли на 17 125,2 тис. грн або 2,2%. При цьому надходження від земельного податку скоротилися на 3 192,8 тис. грн або 1%, тоді як орендна плата за землю збільшилася на 20 318,0 тис. грн або 4,7%.

РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПОДАТКІВ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

3.1. Зарубіжний досвід формування податкових надходжень місцевих бюджетів та його імплементація у вітчизняну практику

Місцеві бюджети зарубіжних країн значною мірою формуються за рахунок податкових надходжень, що забезпечують фінансову незалежність органів місцевого самоврядування та дозволяють ефективно реалізовувати повноваження на регіональному рівні. У багатьох країнах світу податки є основою для фінансування таких важливих сфер, як освіта, охорона здоров'я, транспорт, благоустрій та житлово-комунальні послуги.

Розвинуті держави, зокрема Німеччина, Франція, США та Канада, мають добре розвинену систему фіскальної децентралізації. Це означає, що значна частина податків надходить безпосередньо до місцевих бюджетів або розподіляється між рівнями влади за чітко визначеними механізмами. Наприклад, у США місцеві органи мають право встановлювати ставки окремих податків, зокрема на нерухомість, доходи або продаж товарів. Ці податки формують основу місцевих бюджетів і дають змогу органам влади гнучко реагувати на потреби громад.

У країнах Європейського Союзу також існує практика передачі частини загальнодержавних податків (наприклад, ПДВ або податку на доходи) до бюджетів регіонів і муніципалітетів. У Швеції, зокрема, муніципалітети отримують стабільні надходження завдяки системі податку на доходи фізичних осіб, частина якого залишається на місцях. Це дозволяє забезпечувати високий рівень соціальних послуг без надмірної залежності від центру. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів окремих країн Європейського Союзу наведена у таблиці 3.1.

Однак роль податкових надходжень у місцевих бюджетах залежить не лише від обсягів фінансування, але й від прозорості та ефективності їх використання. Успішний досвід зарубіжних країн демонструє, що фіскальна автономія на

місцевому рівні сприяє більш раціональному управлінню коштами, покращенню якості послуг та залученню громадськості до ухвалення рішень.

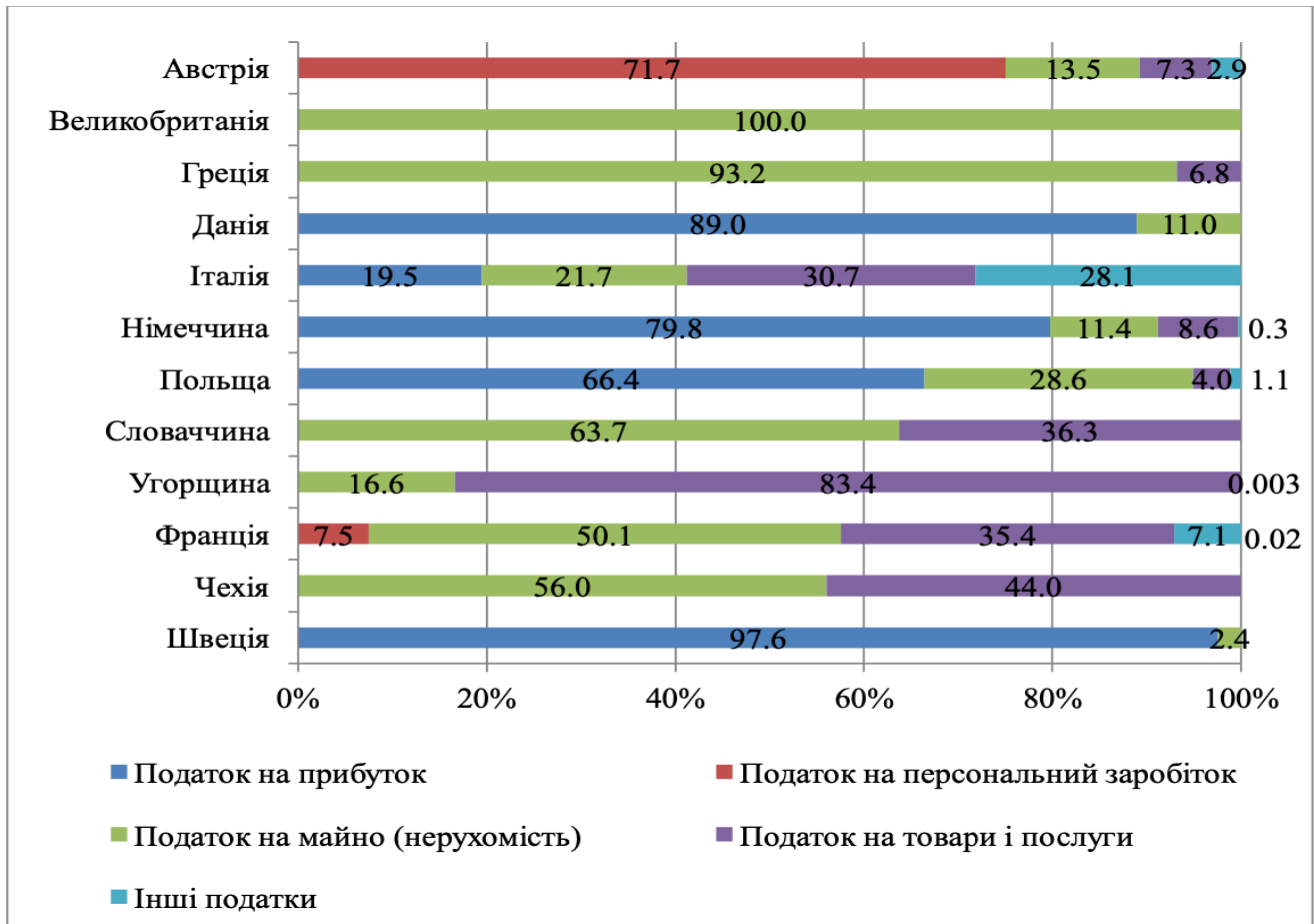

Рис. 3.1. Податкові надходження місцевих бюджетів окремих країн ЄС.

Структура податкових надходжень місцевих бюджетів країн Європейського Союзу відрізняється і значною мірою залежить від рівня децентралізації, демократичного розвитку та економічної ситуації в конкретній країні. У низці європейських держав, зокрема у Швеції, Польщі, Німеччині, Данії, Італії, Угорщині та Франції, важливим джерелом наповнення місцевих бюджетів є податок на прибуток юридичних осіб. У свою чергу, індивідуальний прибутковий податок справляється на місцевому рівні, зокрема у Франції та Австрії. Оподаткування споживання також застосовується як форма місцевого оподаткування в таких країнах, як Чехія, Угорщина, Франція, Словаччина, Польща, Німеччина, Італія, Греція та Австрія. Щодо податків на майно, то саме вони є одним із ключових джерел доходів місцевих бюджетів у більшості країн Європейського Союзу. Зокрема, у Швеції близько 97,6% усіх податкових надходжень до місцевих

бюджетів забезпечуються за рахунок податку на прибуток юридичних осіб, що свідчить про високу фіскальну роль цього виду податку на місцевому рівні. А місцеві бюджети Чехії формуються лише надходженнями двох податків – податку на майно та податку на товари і послуги.

Органи місцевого самоврядування мають бути забезпечені достатніми фінансовими ресурсами для належного виконання своїх повноважень та вирішення важливих потреб громади. Основним джерелом таких ресурсів повинні бути надходження від місцевих податків і зборів. Необхідність фінансової автономії місцевої влади, зокрема через надання їм права на формування податкових доходів, визначена та закріплена в Європейській Хартії місцевого самоврядування.

Україна, хоча й ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, наразі не в повному обсязі відобразила її положення у національному законодавстві. Незважаючи на проведені реформи, чинна система місцевих податків і зборів в Україні все ще залишається недосконалою та не в повній мірі відповідає вимогам і принципам, закріпленим у Європейській хартії місцевого самоврядування. Однією з ключових проблем є те, що законодавчо встановлені місцеві податки та збори не завжди враховують реальні фінансові можливості платників, що обмежує їх здатність виконувати стимулюючу функцію в економіці громад.

Місцеві податки та збори становлять ключовий елемент фінансової основи місцевого самоврядування в різних державах світу, забезпечуючи стабільне надходження коштів для реалізації повноважень органів місцевої влади та задоволення потреб територіальних громад. Місцеве оподаткування в кожній країні безпосередньо пов'язане з питаннями практичного забезпечення фінансових потреб територіальних громад та наповнення їхніх бюджетів. Формування доходів місцевих бюджетів, їх структура та обсяг залежать від рівня децентралізації влади, а також від ступеня розвитку демократичних процесів, які суттєво впливають на механізми бюджетного регулювання в державі.

У більшості економічно розвинених країн світу місцеві податки та збори формують основну частину доходів місцевих бюджетів, забезпечуючи понад 50% загального обсягу податкових надходжень до цих бюджетів (див. рис. 3.2).

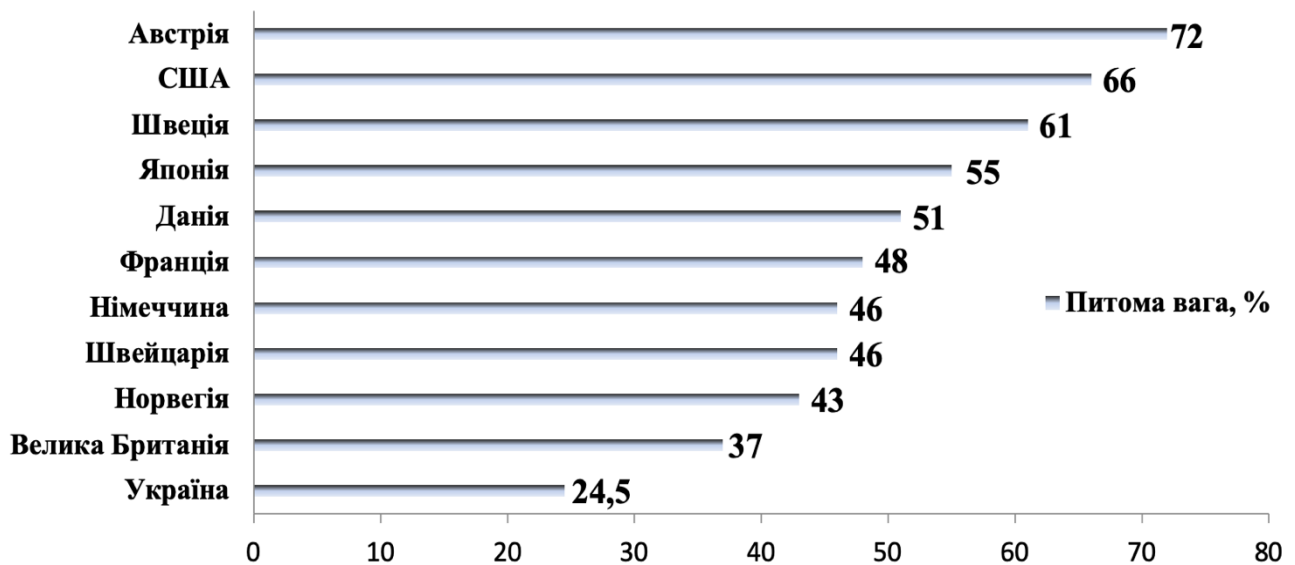

Рис. 3.2. Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів світових держав.

У структурі доходів місцевих бюджетів розвинених країн спостерігається високий рівень фінансової автономії, забезпечений місцевими податками. Наприклад, в Австрії їх частка становить 72% від загального обсягу доходів місцевих бюджетів, у Японії — 55%, у Франції — 48%. У Швеції за рахунок місцевих податків формується 61% муніципальних надходжень, у США — 66%, у Данії — 51%, у Швейцарії та Німеччині — по 46%, у Норвегії — 43%, а у Великій Британії — 37%. Ці показники свідчать про значну роль місцевого оподаткування в забезпеченні фінансової спроможності органів місцевого самоврядування в економічно розвинених державах.

У країнах з високим рівнем економічного розвитку система місцевого оподаткування структурується за кількома ключовими напрямками. Зокрема, виділяються:

1. Власні місцеві податки, які встановлюються безпосередньо органами місцевого самоврядування та діють виключно в межах певної адміністративно-

територіальної одиниці. До них належать як прямі, так і непрямі податки — податок на нерухомість, землю, доходи фізичних осіб, а також місцеві акцизи.

2. Додаткові надходження у вигляді надбавок до загальнодержавних податків, а також часткові відрахування з цих податків, які за законодавством залишаються у розпорядженні місцевих бюджетів.

3. Платежі за надання публічних послуг, таких як енергопостачання, водозабезпечення, каналізація, зв'язок тощо, що забезпечують ресурсну підтримку діяльності місцевої влади.

4. Екологічні податки, які застосовуються для стимулювання екологічно безпечної господарської діяльності та зменшення шкідливого впливу на довкілля.

Місцеві податки і збори активно застосовуються на різних щаблях системи місцевого самоврядування. Їхні види, механізми запровадження та форми використання залежать від законодавчого поля конкретної країни або регіону. Кожна адміністративно-територіальна одиниця має право встановлювати свої власні податки та збори відповідно до соціально-економічних потреб регіону. Наприклад, у США податкові рішення ухвалюються на рівні штатів, у Швейцарії — кантонів і муніципалітетів, а у Франції — комун, департаментів та регіонів.

Визначальною характеристикою системи місцевих податків у багатьох економічно розвинених державах є регресивність їхньої структури: зі зростанням доходів частка податків у сукупному доході зменшується. Це означає, що особи з вищими доходами витрачають меншу частину свого заробітку на сплату місцевих податків порівняно з громадянами з нижчим рівнем доходу. Проте деякі країни впроваджують прогресивні ставки місцевого оподаткування, відповідно до яких зі збільшенням доходів платник податків сплачує більший відсоток до місцевого бюджету. Прикладом таких підходів до оподаткування є системи, застосовані у США, Канаді, Іспанії, Франції, Норвегії та Швеції.

У європейських країнах уже склалися певні сталі принципи організації місцевого оподаткування:

1. Принцип справедливості — податки мають враховувати фінансову спроможність платника;

2. Принцип прозорості — податкова система повинна бути зрозумілою та відкритою для платників податків;

3. Принцип податкової гнучкості — органи місцевого самоврядування мають мати змогу змінювати ставки чи умови оподаткування згідно з актуальними потребами громади;

4. Принцип еластичності — місцеві бюджети мають здатність адаптувати податкові надходження до змін у витратах;

5. Принцип соціального захисту — оподаткування не повинно погіршувати становище вразливих груп, а навпаки, має сприяти зменшенню соціальної нерівності.

Особливо показовим прикладом організації місцевого оподаткування є Франція. Тут місцеві податки відіграють ключову роль у формуванні бюджетів органів самоврядування та фінансуванні публічних послуг. Це обумовлено історичними особливостями розвитку державного управління. Французька система чітко розмежовує джерела податкових надходжень між центральним та місцевим рівнями, що супроводжується принципами бездефіцитності та самофінансування. Це означає, що громади повинні розраховувати насамперед на власні ресурси.

Французька модель передбачає чотири основні місцеві податки: земельний податок на незабудовані ділянки, професійний податок, земельний податок на забудовані території та податок на житло. Водночас певні категорії осіб звільняються від сплати деяких з них — наприклад, громадяни віком від 75 років, особи з інвалідністю чи отримувачі соціальної допомоги. Також об'єкти, що перебувають у державній власності, звільнені від оподаткування.

В Іспанії податкова система складається з трьох рівнів: федерального, регіонального та місцевого. Характерною рисою є те, що регіони мають змогу встановлювати свої податки, зокрема на майно, спадщину, гральний бізнес, водопостачання тощо. У структурі доходів місцевих бюджетів понад 12% надходжень забезпечують майнові податки. Закон «Про місцеві фінанси» закріплює п'ять основних місцевих податків: на нерухомість, на бізнес, на

транспортні засоби, на будівлі, а також податок на приріст вартості землі в межах населених пунктів.

Німеччина має складну податкову систему, поділену між федеральним урядом, землями (штатами) та муніципалітетами. Стратегія країни орієнтована на соціальну рівність та широке охоплення соціальних програм. Місцеве оподаткування, зокрема податок на землю, є одним із ключових джерел бюджетних надходжень громад. Сума податку залежить від таких параметрів, як площа земельної ділянки, її розташування та оціночна вартість.

В Італії система місцевого оподаткування є складною, однак муніципалітети мають законне право встановлювати власні податки в межах, визначених центральною владою. До місцевих податків належать: податок на доходи фізичних осіб, податок на нерухомість, податок на рекламу, а також інші збори. Обмеження максимальних ставок сприяють збереженню конкурентоспроможності регіонів та залученню інвесторів.

У Швеції муніципалітети користуються широкими повноваженнями у сфері місцевого оподаткування, що закріплено у Конституції. Водночас, центральний уряд забезпечує єдині стандарти якості публічних послуг, дотримання яких є обов'язковим для всіх громад. Місцева влада може самостійно встановлювати податкові ставки відповідно до соціально-економічних потреб регіону.

У Великій Британії податок на нерухомість також відіграє значну роль у фінансуванні місцевих бюджетів. Він формує майже всю дохідну частину муніципальних бюджетів і дає змогу забезпечувати населенню доступ до якісних послуг.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що податкові надходження є ключовим інструментом зміцнення місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. Вони забезпечують стабільну фінансову основу для розвитку територій, сприяють підвищенню ефективності управління та дозволяють громадам самостійно вирішувати питання місцевого значення. Більшість розвинутих країн забезпечують високий рівень податкової автономії місцевих органів влади. Це дозволяє їм самостійно визначати податкові інструменти, ставки та механізми

стягнення, виходячи з конкретної економічної ситуації. Наприклад, Франція, Іспанія, Німеччина, Швеція надають муніципалітетам достатні повноваження в сфері оподаткування.

На відміну від цього, в Україні органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості в податковій сфері. Значну частину місцевих податків і зборів визначає центральна влада, що звужує гнучкість місцевих бюджетів.

Для покращення ситуації в Україні доцільно реалізувати такі заходи:

- розширити дохідні повноваження органів місцевого самоврядування у сфері податків;
- надати їм право самостійно вводити додаткові місцеві податки з більш широкого переліку;
- запровадити нові збори (на переробку сміття, благоустрій, інфраструктурне оновлення), які забезпечать додаткові джерела фінансування;
- змінити підхід до визначення бази оподаткування нерухомості — вона має базуватись на ринковій вартості об'єкта, як це робиться у розвинених країнах.

Використання цього міжнародного досвіду може значно зміцнити фінансову спроможність українських громад і сприяти ефективнішому розвитку територій. Упровадження гнучких фіскальних інструментів дозволить місцевій владі адаптувати податкову політику до потреб населення і формувати сталу систему місцевих фінансів.

3.2. Шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів України за рахунок податкових надходжень

Загострення труднощів в умовах надмірної централізації фінансових ресурсів на рівні держави суттєво обмежує фінансову самостійність місцевих органів влади та їхню спроможність виконувати покладені функції без зовнішньої підтримки. Питання фінансової спроможності органів місцевого самоврядування є одним із ключових у процесі реформування бюджетної системи України. Одним із найважливіших джерел наповнення місцевих бюджетів залишаються податкові

надходження. Саме вони забезпечують фінансову основу для виконання функцій громад, реалізації соціальних програм та розвитку місцевої інфраструктури. Водночас ефективність податкових механізмів на місцях залишається недостатньою. Тому пошук шляхів збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів є надзвичайно актуальним.

Позиція Міністерства фінансів значною мірою зумовлена унітарним державним устроєм України та наявними проблемами кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. Водночас досвід країн з аналогічною адміністративно-територіальною структурою, таких як Франція, демонструє, що централізована модель може ефективно функціонувати за умов належного фінансового забезпечення — зокрема, у Франції приблизно 40% витрат консолідованого бюджету покривається за рахунок державного фінансування.

Додатковою проблемою залишається суб'єктивний підхід до розподілу бюджетних ресурсів, коли пріоритетність окремих регіонів не завжди базується на об'єктивних показниках. Це призводить до нерівномірного та непропорційного фінансування територій. Окрім цього, має місце дисбаланс між обсягами переданих повноважень місцевій владі та фактичним фінансовим забезпеченням для їх реалізації. Центральна влада при формуванні бюджету нерідко не враховує необхідність повного фінансування делегованих функцій.

Неоднорідність соціально-економічного розвитку регіонів — ще один виклик, що ускладнює реалізацію принципів бюджетного вирівнювання. В умовах, коли система передбачає розподіл видатків «на душу населення», багатші регіони позбавляються можливостей для ефективного саморозвитку, а ініціативи місцевої влади щодо покращення фінансового забезпечення здебільшого залишаються нереалізованими.

Серед запропонованих рішень все частіше порушується питання про повернення до практики, коли частина податків, зокрема податку на прибуток або ПДВ, залишалася у розпорядженні місцевих бюджетів. Суть цих ініціатив полягає в тому, щоб забезпечити громадам частину надходжень з усіх податкових платежів, які збираються на їхній території. Такий підхід не лише сприяв би посиленню

зацікавленості місцевої влади у розвитку підприємництва, промисловості та торгівлі, але й зменшив би залежність окремих районів від фінансового стану кількох великих підприємств, розташованих на їхній території.

Окрім цього, податки, у надходженні яких зацікавлені органи місцевого самоврядування, як правило, адмініструються ефективніше та з урахуванням специфіки громади. Це сприяє більш гнучкому та результативному виконанню податкової політики порівняно з централізованим підходом, характерним для державного рівня.

Зниження частки податкових надходжень місцевих бюджетів відносно ВВП у 2024 році вказує на наявність структурних проблем у системі місцевих фінансів, зокрема на залежність від ПДФО та вплив воєнних дій на економічну активність. Для забезпечення фінансової стабільності місцевих громад необхідно сприяти розвитку альтернативних джерел доходів, зокрема через підтримку підприємництва, залучення інвестицій та вдосконалення податкових механізмів.

У сучасних умовах економічної нестабільності та обмежених фінансових ресурсів місцевих органів влади в Україні питання вдосконалення системи місцевих податків і зборів стає надзвичайно актуальним. Нестабільність джерел доходів місцевих бюджетів потребує особливої уваги до ефективного формування місцевих фінансів, оскільки це є одним з основних чинників стабілізації економічної ситуації в країні. Розвинуті територіальні громади, які можуть самостійно забезпечувати фінансування власних потреб за рахунок внутрішніх доходів, здатні не лише зменшити залежність від державних дотацій, а й вирішувати важливі соціально-економічні питання на місцевому рівні. В той час, як у розвинутих країнах муніципалітети, що базуються на власних фінансах, відіграють важливу роль у стабілізації соціального і політичного порядку, а також фінансової та економічної ситуації в державі.

Одиним із напрямів вирішення поставлених проблем – розширення податкової бази. Це можливо за рахунок виведення з тіні малого та середнього бізнесу, легалізації праці та посилення контролю за сплатою податків на місцевому

рівні. Підвищення прозорості підприємницької діяльності в громадах сприятиме зростанню надходжень від податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку.

Іншим важливим чинником є те, що головними джерелами фінансування місцевих бюджетів мають бути місцеві податки та збори та їх ефективне адміністрування. В умовах економічної невизначеності фінансова значущість місцевих податків і зборів може виявитися недостатньою для забезпечення стабільності фінансування на місцевому рівні. У зв'язку з цим важливим завданням є вивчення існуючих проблем функціонування місцевих податків і зборів, а також пошук шляхів їх вдосконалення. Ці аспекти набувають особливої важливості в контексті впровадження процесів фінансової децентралізації, що дають можливість місцевим органам влади збільшити свою фінансову автономію та ефективніше використовувати внутрішні ресурси для розвитку територіальних громад.

Податок на майно є ключовим елементом системи місцевого оподаткування, який має значний потенціал для забезпечення значних надходжень до місцевих бюджетів. Однак, у реаліях України механізм оподаткування майна не тільки не забезпечує належного рівня фінансових надходжень, але й має численні недоліки, які ставлять під сумнів його відповідність вимогам соціальної справедливості.

Необхідно приділити увагу податку на нерухоме майно, відмінне земельної ділянки, оскільки цей податок, з одного боку, має потенціал бути ефективним джерелом доходу для місцевих бюджетів, але з іншого — вимагає ретельного перегляду в контексті соціальної справедливості та ефективності його збору.

У той час як надання пільг з податку на нерухоме майно є поширеною практикою в ряді розвинутих країн, в Україні залишається активна дискусія щодо підходу до надання таких пільг. Це питання потребує комплексного аналізу з метою створення справедливої та ефективної системи оподаткування, яка б не лише забезпечувала стабільні фінансові надходження, але й враховувала інтереси різних соціальних груп.

Для удосконалення системи надання пільг з податку на нерухоме майно необхідно вжити низку заходів, спрямованих на забезпечення справедливості та ефективності цього процесу:

1. Забезпечення об'єктивності та прозорості у наданні пільг. Важливо створити чіткі критерії для надання пільг, що забезпечать рівні умови для всіх платників податків. Це дозволить уникнути дискреційних рішень і підвищить довіру громадян до системи оподаткування.

2. Розгляд можливості встановлення пільг, залежно від специфіки нерухомості. Пільги мають бути диференційовані залежно від призначення об'єкта: чи це житлова нерухомість, комерційна власність або об'єкти, що використовуються для громадських потреб. Такий підхід дозволить врахувати різні соціально-економічні аспекти та специфіку використання нерухомості.

3. Залучення громадськості до процесу прийняття рішень щодо надання пільг. Прозорий процес визначення пільг, який передбачає активну участь громадян та організацій, дозволить врахувати інтереси місцевих громад та сприятиме підвищенню соціальної відповідальності.

4. Врахування пільг для власників нерухомості, що використовують її для інвестицій або реконструкцій, спрямованих на розвиток. Надання пільг таким власникам стимулюватиме розвиток економічної інфраструктури, створення робочих місць та підвищення вартості території, що позитивно вплине на місцеву економіку.

Однією з найбільш дискусійних тем щодо податку на нерухомість, відмінної від земельної ділянки, є визначення бази оподаткування, яка згідно з чинним законодавством базується на площі об'єкта нерухомого майна.

Компроміс, який може сприяти підвищенню справедливості в системі оподаткування нерухомості, полягає у застосуванні коригуючих коефіцієнтів при визначенні бази оподаткування. Ці коефіцієнти враховують фактори, як-от розташування об'єкта (наприклад, чи знаходиться він у сільській чи міській місцевості, чи в центрі чи на околиці населеного пункту). Однак у стратегічному плані доцільно розглянути перехід до обчислення податку на основі вартості нерухомості. Такий підхід дозволить забезпечити більшу соціальну справедливість в системі оподаткування та мінімізувати можливість ухилення від сплати податків через маніпуляції з площею об'єкта. При наданні податкових пільг необхідно

застосовувати індивідуальний підхід, який враховує неоподатковувану площу для кожного власника житла, а також загальні норми для сімей.

Впровадження цих заходів дозволить створити більш справедливу та ефективну систему пільг для власників нерухомості, що відповідає потребам розвитку місцевих громад та забезпечить належний рівень надходжень до місцевих бюджетів. Податок на нерухоме майно а також земельний податок мають значний потенціал для наповнення місцевих бюджетів, однак їхня ефективність часто обмежується недосконалим обліком об'єктів оподаткування. Запровадження цифрових кадастрів та автоматизованих систем обліку дозволить громадам точніше визначати базу оподаткування та зменшити втрати доходів.

Для підвищення ефективності наповнення місцевих бюджетів потрібно реформувати механізм стягнення транспортного податку в Україні. Доцільно знизити граничну вартість автомобілів, що підлягають оподаткуванню, до 150 мінімальних зарплат (приблизно 28 тисяч доларів за актуальним курсом валют). Важливим елементом реформи має стати перегляд принципів формування податкової ставки. Рекомендується відмовитися від її прив'язки до змінних показників таких як прожитковий мінімум і мінімальна заробітна плата. Натомість варто встановити податкову ставку на рівні 5 мінімальних заробітних плат та пов'язати її з мінімальним стандартом оплати праці, що забезпечить стабільність і передбачуваність надходжень до місцевих бюджетів.

Перспективним є загальний перегляд ставок місцевих податків у межах, визначених законодавством, із урахуванням економічного потенціалу кожної громади. Органи місцевого самоврядування мають можливість гнучко встановлювати розміри податків і зборів, зокрема туристичного збору, єдиного податку для підприємців та податку на майно.

Нагальною є трансформація системи місцевих податків і зборів для перетворення їх на фундаментальне джерело фінансування місцевих бюджетів, як це практикується у розвинутих демократичних державах.

Стратегічні напрями модернізації системи місцевого оподаткування включають:

1. Створення стійкого фінансово-економічного підґрунтя для функціонування органів місцевого самоврядування;
2. Вдосконалення нормативно-правової бази щодо адміністрування та стягнення місцевих податкових платежів;
3. Розширення автономії та компетенцій місцевої влади у формуванні та регулюванні локальної податкової політики;
4. Розширення дохідних повноважень органів місцевого самоврядування у сфері податків;
5. Надання їм права самостійно вводити додаткові місцеві податки з більш широкого переліку;
6. Запровадження нових зборів (на переробку сміття, благоустрій, інфраструктурне оновлення), які забезпечать додаткові джерела доходів;
7. Зміну підходу до визначення бази оподаткування нерухомості — вона має базуватись на ринковій вартості об'єкта, як це робиться у розвинених країнах;
8. Збалансування податкового тиску на локальну економіку з урахуванням загальної бюджетної архітектури;
9. Зростання результативності обов'язкових платежів через покращення механізмів адміністрування, раціоналізацію пільгової системи та розширення бази оподаткування шляхом мінімізації схем ухилення;
10. Реформування статусу окремих місцевих податків до загальнодержавного рівня для гарантування фінансування локальних потреб;
11. Систематичне коригування податкових ставок відповідно до змін соціально-економічного середовища.

Критично важливим елементом реформи є розробка регіонально орієнтованої стратегії оптимізації місцевого оподаткування, яка враховує конкурентні переваги кожної території, та впровадження механізмів її вдосконалення. Кінцевою метою цієї концепції має стати оптимізація діяльності місцевих органів влади в рамках податкового законодавства, стабілізація місцевих

бюджетів та посилення повноважень місцевого самоврядування у сфері адміністрування податків і зборів.

Ще одним шляхом є посилення взаємодії з Державної податковою службою та громадськістю. Спільні інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення податкової культури, можуть сприяти добровільній сплаті податків та зменшенню випадків ухилення.

У довгостроковій перспективі важливу роль відіграє економічний розвиток територій. Створення сприятливих умов для інвестицій, розвитку підприємництва, модернізації інфраструктури та підвищення якості надання послуг дозволить громадам збільшити обсяги податкових надходжень природним шляхом — через зростання обсягів виробництва, зайнятості та добробуту населення.

Отже, підвищення податкових надходжень до місцевих бюджетів України потребує комплексного підходу: від удосконалення адміністрування до стимулювання економічного зростання на місцях. Лише за таких умов місцеве самоврядування зможе стати справді фінансово незалежним і ефективним.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі бакалавра було досліджено теоретичні та практичні аспекти податкової системи в контексті формування місцевих бюджетів. Робота охоплює аналіз природи податків, механізми наповнення місцевих бюджетів податковими надходженнями в Україні та розвинутих країнах, а також містить розроблені практичні рекомендації щодо збільшення дохідної частини місцевих бюджетів України.

Проведене дослідження розкриває податки у економічному та матеріальному контексті. Розкрито економічну сутність податків, їх ознаки та функції, визначено класифікацію податків та принципи формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень. Досліджено основні засади та особливості встановлення місцевих податків і зборів в Україні. Також робота включає комплексний огляд джерел доходів місцевих бюджетів і дохідних повноважень органів місцевого самоврядування, ґрунтовний аналіз податкових надходжень місцевих бюджетів України та дослідження зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів.

Дослідження теоретичних і практичних основ формування місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень дозволило зробити такі висновки:

1. Економічна сутність податків полягає у перерозподілі частини створеного в країні валового внутрішнього продукту (ВВП) на користь держави. Сплачуючи податки, громадяни та підприємства передають державі частину своїх доходів, які потім використовуються для фінансування державних витрат. Таким чином, економічна сутність податків полягає у забезпеченні фінансування державних функцій, регулюванні економічних процесів та розподілі суспільних благ. Ефективна та справедлива система оподаткування є запорукою стабільного економічного розвитку та добробуту суспільства.

2. Податки є потужним інструментом регулювання економічних процесів. Держава може стимулювати або стримувати певні види економічної діяльності, встановлюючи відповідні ставки оподаткування. Більшість сучасних вчених виокремлюють такі основні функції – фіскальну розподільну та регулюючу.

3. Місцеві податки та збори відіграють подвійну роль: з одного боку – як джерело надходжень до місцевих бюджетів, з іншого – як інструмент економічного впливу, що дозволяє підтримувати стабільність підприємств та стимулювати розвиток пріоритетних секторів економіки на відповідних територіях. Крім того, ці податки виконують важливі фінансові, соціальні та регулюючі функції, виступаючи чинником забезпечення економічної стабільності на місцевому рівні.

4. У структурі доходів місцевих бюджетів найбільшу частку займають податкові надходження і складають від 59,7% до 70,8% за досліджуваний період. У 2024 році частка податкових надходжень місцевих бюджетів відносно ВВП зменшилася до 5,8% порівняно з 7,6% у 2022 році та 6,6% у 2023 році. Найголовнішим фактором стало пріоритетне фінансування сектору оборони з державного бюджету, тому з 1 жовтня 2023 року було вилучено «військовий» ПДФО до державного бюджету з метою фінансування оборонних потреб.

5. Основними джерелами податкових надходжень до місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, плата за землю, податок на майно (зокрема на нерухомість), акцизний податок з роздрібної торгівлі підакцизними товарами тощо.

6. Не дивлячись на те, що значна частка податку на доходи фізичних осіб, а саме 25 % спрямовується до держбюджету, він продовжує посідати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 69,2 % - 58,4%. На зниження частки ПДФО відносно ВВП у 2023-2024 роках головним чином вплинуло вилучення військового ПДФО до державного бюджету.

7. Збільшення акцизного податку (АП) у 2024 році до 27,8 млрд. грн., що складає 6,3% податкових надходжень, передусім обумовлено зростанням АП з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, а саме тютюнових виробів. У 2024 році ставки АП на тютюнові вироби підвищувались. З 1 січня 2024 р. були збільшені специфічні ставки акцизного податку на 20% що стосувалося тютюнових виробів тютюну та промислових замінників тютюну це підвищення стала частиною стратегії поступового наближення українського законодавства до вимог Європейського союзу.

8. Аналіз надходжень місцевих податків і зборів та їхньої частки у ВВП України у 2020–2024 роках демонструє поступове зростання абсолютного обсягу надходжень місцевих податків і зборів — з 75,7 млрд.грн. у 2020 році до 119,8 млрд.грн. у 2024 році. Однак, у відносному вимірі (як частка у ВВП) частка місцевих податків і зборів залишалася відносно стабільною, коливаючись у межах 1,5%–1,8%. Частка місцевих податків і зборів в доходах Зведеного бюджету коливається від 3,2% до 8,7%.

9. Проведений аналіз даних свідчить, що в період з 2020 по 2024 роки структура місцевих податків і зборів в Україні демонструє стабільне надходження двох основних джерел — єдиного податку та податку на майно. Сукупно вони формували понад 99% усіх надходжень у межах місцевих податків.

10. Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що податкові надходження є ключовим інструментом зміцнення місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. Вони забезпечують стабільну фінансову основу для розвитку територій, сприяють підвищенню ефективності управління та дозволяють громадам самостійно вирішувати питання місцевого значення. Більшість розвинутих країн забезпечують високий рівень податкової автономії місцевих органів влади.

11. Для покращення ситуації в Україні доцільно реалізувати такі заходи: розширити дохідні повноваження органів місцевого самоврядування у сфері податків; надати їм право самостійно вводити додаткові місцеві податки з більш широкого переліку; запровадити нові збори (на переробку сміття, благоустрій, інфраструктурне оновлення), які забезпечать додаткові джерела фінансування; змінити підхід до визначення бази оподаткування нерухомості — вона має базуватись на ринковій вартості об'єкта, як це робиться у розвинених країнах.

Збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів України вимагає всебічного підходу — від покращення механізмів адміністрування податків до активного стимулювання економічної активності на територіях громад. Тільки за умови реалізації таких заходів органи місцевого самоврядування зможуть досягти реальної фінансової автономії та ефективності у своїй діяльності.

Список використаних джерел

1. Барабаш Л.В., Ролінський О.В. Ефективність функціонування податкової системи України у площині бюджетів органів місцевого самоврядування. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2022. Вип.101(2). С. 263-274. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101(2)_26)
2. Бачо Р. І., Потоки Г. Ф., Иллар Е. І. Зарубіжний досвід становлення системи місцевого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 33 2020 рік. URL: [//www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/33_1_2020ua/4.pdf](http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/33_1_2020ua/4.pdf)
3. Богатирьова Є. М. Плата за землю як джерело наповнення місцевих бюджетів України. Ефективна економіка. 2018. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
4. Бортнік Н. В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 8 (1). С. 15–17.
5. Бюджетний Кодекс України № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 07.03.2025)
6. Ватаманюк-Зелінська У.З., Підручняк К.П. Оцінка виконання місцевих бюджетів як основного джерела фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_12_12
7. Вдовічен А.А., Вдовічена О.Г., Табенська Ю.В. Формування доходів місцевих бюджетів за умов бюджетної децентралізації. Бізнес Інформ. 2023. № 5. С. 187- 195.
8. Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі*. 2023. Вип. 1(1). С. 14–20.
7. Виконання доходів місцевих бюджетів. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ> (дата звернення: 20.04.2025).
9. Волохова І. С., Дубовик О. Ю. та ін. Податкова система: Навчальний посібник. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 412 с.

10. Встановлення місцевих податків і зборів - роз'яснення для органів місцевого самоврядування у 2023 році URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12509> (дата звернення: 03.03.2023).
11. Головне управління статистики в Одеській області URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.03.2025).
12. Гостєва О. Ю. Місцеві податки в зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. Економіка та право. 2017. № 3. С. 134 – 139.
13. Дідур С.В., Глухова В.І., Водолазська О.І. Формування податкових доходів місцевого бюджету на основі кореляційно-регресійного аналізу. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2022. № 10. С. 148-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2022_10_21
14. Довідка Міністерства фінансів України «Виконання доходів місцевих бюджетів за 2023 рік» [Електронний ресурс] // Київ. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: https://mof.gov.ua/storage/files/Довідка_на_сайт_за_2023_рік.pdf.
15. Дутова Н. В. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. Економіка і організація управління. 2019, №1. С. 43 – 52.
16. Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15.10.1985. URL: https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/994_036#Text.
17. Єрмоєнко А.О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. Економічний вісник університету. 2023. Вип. 57. С. 132-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2023_57_20
18. Західна О.Р., Бундз Н.Б. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2022. № 12. С. 84-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2022_12_18
19. Зілінська А.С. Управління місцевими бюджетами на основі узгодження фінансових інтересів. Теорія та практика державного управління. 2018. Вип. 2. С. 161-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2018_2_26

20. Інформація щодо виконання Державного та Зведеного бюджетів України. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets> (дата звернення: 18.04.2025).
21. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*. 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185–191.
22. Карпенко М. Ю. Формування доходів місцевих бюджетів у країнах Європейського Союзу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 8. С. 53-64.
23. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: підручник. Київ, 2019. 386 с.
24. Курієнко А. В. Зарубіжний досвід розвитку місцевих податків. *Наука та освіта*. 2018. № 5. С. 92–97.
25. Лещух І.В. Доходи місцевих бюджетів в умовах війни: трансформація структури та перспективи подальшого формування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 74-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2022_4_11
26. Лопушинський І.П., Козир О.В., Кучма А.А. Деякі аспекти формування та реалізації фінансово-бюджетної політики на місцевому рівні в умовах правового режиму воєнного стану. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2022. № 4. С. 146-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtu_2022_4_23
27. Місцеві податки та збори – бізнесу. 2023 рік. Офіційний сайт міста Одеси. URL: <https://omr.gov.ua/ua/business/tax/> (дата звернення: 07.04.2025)
28. Наповнення місцевих бюджетів під час воєнного стану: виявлення резервів та залучення додаткових джерел фінансування. *Громадський простір*. URL: <https://www.prostir.ua/?news=napovnnennya-mistsevyh-byudzhetiv-pid-chasvojennoho-stanu-vyyavlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovyh-dzherel-finansuvannya>
29. Нормативна та додаткова інформація щодо місцевих податків станом на 1 січня 2023 року. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori/mistsevi-podatki/> (дата звернення: 22.04.2025).
30. Непочатенко О.О., Гузар Б.С., Пташник С.А. Актуальні проблеми наповнення місцевих бюджетів та їх видатки в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць*

- Уманського національного університету садівництва. 2022. Вип. 100(2). С. 382-391. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_100\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_100(2)_39)
- 31.Офіційний веб - сайт Верховної Ради України <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index> (дата звернення: 12.03.2025).
- 32.Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>
- 33.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 34.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
- 35.Податковий кодекс України: Закон України . URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2025).
- 36.Пояснювальна записка Про формування бюджету Одеської міської територіальної громади на 2024 рік. URL: <http://omr.gov.ua/ru/departments> (дата звернення: 11.04.2025).
- 37.Приходько В., Єгорова О. Місцеві податки та збори URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/19804/1/%D0%9C%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%B4%D0%81%D0%B0%D1%82%D1%83.pdf (дата звернення: 02.03.2025).
- 38.Публічний звіт Голови Державної казначейської служби України 2024 рік / С.Тетяна. // – 2025 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%20звіт%20Голови%20Державної%20казначейської%20служби%20України%20Тетяни%20Слюз%20про%20підсумки%20діяльності%20Казначейства%20за%202024%20рік.pdf>
- 39.Публічний звіт Голови Державної казначейської служби України 2023 рік / С.Тетяна. // – 2024 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civi2018/zvit2023/zvit_kazna_2023.pdf
- 40.Публічний звіт Голови Державної казначейської служби України 2022 рік / С.Тетяна. // – 2023 [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<https://www.treasury.gov.ua/storage/app/sites/1/uploadedfiles/ПУБЛІЧНИЙ%20БІТ%20за%202022%20рік.pdf>

41.Світовий досвід оподаткування : Польща. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/poland/>

42.Ситник Н.С., Іванеїко О.Я. Аналіз надходжень до місцевих бюджетів під час війни. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". 2023. № 10. С. 24-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2023_10_6

43.Ставки місцевих податків та зборів на 2022 рік – вже на сайті ДПС. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/other/74242-stavki-miscevix-podatkov-ta-zboriv-na-2022-rik-vze-na-saiti-dps> (дата звернення: 05.04.2025).

44.Волохова І. С., Хомутенко А. В. та ін Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України: монографія. / За ред. д-ра екон. наук І. С. Волохової. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2021. 395 с.

45.Фінанси: експрес - курс: Навч. посібник / За заг. ред. І. С. Волохової. - Харків: Видавництво «ПромАрт», 2018. 262 с.

46.Local income tax in Sweden: reform and continuity. URL: http://campaigns.libdems.org.uk/user_files/axethetax/LIT_in_Sweden.pdf (дата звернення: 17.04.2025).

47. List of Countries by Personal Income Tax Rate. Europe. URL: <https://tradingeconomics.com/country-list/personal-income-tax-rate?continent=europe> (дата звернення: 19.02.2025).

48.Report of the Ad Hoc Expert Group Meeting on Strategies for Improving Resource Mobilization in Developing Countries and Countries with Economies in Transition. Planification Fiscale и Financiere (APFF). URL: <http://unpanl.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan04717.pdf>.

(дата звернення: 25.03.2025).

49.Taxation trends in the European Union // European Commission. Taxation trends in the European Union URL: <http://ec.europa.eu/> (дата звернення: 25.03.2025).

50.Taxation trends in the OECD <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=78522#> (дата звернення: 29.03.2025).

ДОДАТКИ

Основні засади справляння орендної плати за землю

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Платники	орендарі земельної ділянки
База	НГО земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації
Об'єкт	земельна ділянка, надана в оренду
Ставки	Річна сума платежу: - не може бути меншою розміру земельного податку, встановленого для відповідної категорії земельних ділянок на відповідній території; - не може перевищувати 12% НГО; - може перевищувати 12% НГО у разі визначення орендаря на конкурентних засадах; - для пасовищ у населених пунктах, яким надано статус гірських, не може перевищувати розміру земельного податку; - для баз олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки, перелік яких затверджується Кабміном, не може перевищувати 0,1% НГО
Податковий період	Календарний рік

Основні засади справляння транспортного податку

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Платники	Фізичні та юридичні особи (в тому числі нерезиденти) — власники легкових автомобілів
Об'єкт	Легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів МЗП, установлені законом на 1 січня податкового (звітного) року
База	Легковий автомобіль, який є об'єктом оподаткування
Ставки	25 тис. грн. на рік за кожен об'єкт оподаткування
Податковий період	Календарний рік

Основні засади справляння збору за паркування транспортних засобів

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Платники	- юридичні особи, їх філії (відділення, представництва); - ФОП
База	площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету
Об'єкт	земельна ділянка, спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги (будівлі, споруди, їх частини), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету
Ставки	встановлюються за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 кв.м площі спеціально відведеної земельної ділянки у розмірі 0,075% МЗП, установлені законом на 1 січня податкового (звітного) року
Податковий період	календарний квартал

Основні засади справляння туристичного збору

ЕЛЕМЕНТ ПОДАТКУ	ХАРАКТЕРИСТИКА
Платники	громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці та тимчасово розміщуються у місцях проживання (ночівлі)
База	загальна кількість днів тимчасового розміщення у місцях проживання (ночівлі)
Ставки	для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення: - до 0,5% МЗП - для внутрішнього туризму; - до 5% МЗП - для в'їзного туризму.
Податкові агенти	- юридичними особи, філії, відділення, інші відокремлені підрозділи юридичних осіб; - фізичними особами - підприємцями, які надають послуги з тимчасового розміщення осіб у місцях проживання (ночівлі); - квартирно-посередницькі організації, які направляють неорганізованих осіб з метою їх тимчасового розміщення у місцях проживання (ночівлі), що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму; - юридичні особи, які уповноважуються сільською, селищною, міською радою справляти збір на умовах договору, укладеного з відповідною радою.
Податковий період	календарний квартал

Принципи, на яких ґрунтується податкове законодавство

1. Загальність оподаткування — кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені цим Кодексом, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями цього Кодексу.
2. Рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації — забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу.
3. Невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства.
4. Презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, унаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу.
5. Фіскальна достатність — установлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями.
6. Соціальна справедливість — установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків.
7. Економічність оподаткування — установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування.
8. Нейтральність оподаткування — установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків.
9. Стабільність — зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року.
10. Рівномірність та зручність сплати — установлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками.
11. Єдиний підхід до встановлення податків та зборів — визначення на законодавчому рівні всіх обов'язкових елементів податку.

Структура надходжень податку на майно у 2023 та 2024 роках, %

Показник	2023 рік	2024 рік
Податок на майно	100	100
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	20,9	21,4
Земельний податок	27,6	26,0
Орендна плата за землю	51,1	52,2
Транспортний податок	0,4	0,4